

NACISTICKÉ NEMECKO A VZNIK SLOVENSKEHO ŠTÁTU

VALERIÁN BYSTRICKÝ

BYSTRICKÝ, V.: Nazi Germany and Establishment of the Slovak State. *Vojenská história*, 5, 2, 2001, pp 41 – 61, Bratislava.

The study deals with the Nazi efforts at disintegration of Czecho-Slovakia in the last year of its existence (May 1938 – March 1939) including evaluating the Slovak phenomenon in German policy. The author presents the knowledge gained from published German and partially also Hungarian sources, archives and professional literature. The author analyses the concept of internal decay of Czecho-Slovakia in German policy and its relation to the establishment of the Slovak State and to politicians of Hlinka's Slovak National Party.

Military History. World War II. Establishment of the Slovak State – German Attitude.

Vzťah nacistického Nemecka k Slovensku v rokoch 1938 – 1939 prechádzal rôznymi fázami vývoja, pričom na spôsobe jeho realizácie sa podieľali okrem oficiálnych kruhov aj ďalšie inštitúcie. Plány Berlína voči Slovensku sa pritom odvodzovali predovšetkým od zámerov tretej ríše voči Československu. Potvrďuje to najmä skutočnosť, že prakticky do začiatku októbra 1938 nevypracovali v Zahraničnom úrade pevnú a hlavne záväznú koncepciu schválenú kompetentnými kruhmi tretej ríše v postoji k Slovensku a mienili zaobchádzať s touto časťou republiky len ako s objektom výhodného obchodu.

V druhej polovici roka 1937 začali v Berlíne konkrétne pripravovať agresívne plány, ako o nich hovoril v novembri A. Hitler. V rámci týchto koncepcií vyradenie Československa ako mocenského komponenta v stredoeurópskom priestore predstavovalo prvoradú úlohu, pretože len realizácia týchto zámerov mohla utvoriť predpoklady na uskutočnenie ďalších agresívnych ambícií. V danom období považoval A. Hitler Československo za „najnebezpečnejšieho nepriateľa Nemecka“ a po komplikovanom vývoji v prvej polovici roka 1938 vydal (30. 5. 1938) smernicu: „Je mojim nezmieriteľným rozhodnutím zničiť Československo vojenskou silou.“¹ V rámci týchto plánov sa bližšie a presnejšie nedefinoval budúci osud Slovenska a A. Hitler neplánoval použiť a využiť autonomistické požiadavky a z toho vyplývajúce vnútropolitické komplikácie pri konkrétnej realizácii svojich plánov v procese agresie. O Slovensku sa uvažovalo ako o „koristi“, ktorej rozdelenie malo pomôcť zainteresovať Maďarsko a Poľsko na vojenskej likvidácii republiky. V tomto kontexte a z hľadiska uvedených plánov sa ponechávalo na „vôľu“ Sudetonemeckej strany „posúdiť účelnosť spolupráce s ostatnými národnostnými menšinami v Československu, osobitne so Slovákmi“.² Z uvedených dôvodov sa oficiálne kruhy v Berlíne neusilovali o nadviazanie stykov s radikálmi z HSLS alebo s touto stranou vôbec, aj keď v inej rovine – neoficiálnej, ku kontaktom dochádzalo.

Približne do septembra 1938 sa zdalo, resp. vo vzťahu k Maďarsku a Poľsku vznikala dojem, že Slovensko má viac-menej presne určené miesto v nacistickej politike. Oficiálne kruhy v Berlíne neprejavovali záujem o túto časť republiky, ktorá, ako tomu nasvedčovali viaceré signály, mala byť za určitých podmienok – aktívneho vojenského vstupu Maďarska do ozbro-

Štúdiá využíva a súčasne rozvíja niektoré myšlienky obsiahnuté v príspevku Rozbitie ČSR a jeho odraz v informáciách diplomatov a spravodajcov. In.: Slovensko a druhá svetová vojna. Bratislava 2000, s. 16 – 57.

¹Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918 – 1945. Serie D /1937-1945/. Bd. II. Baden-Baden 1952, dok. 221, s. 282.

²ADAP – D – II, dok. 109, s. 163.

jeného konfliktu – odmenou za agresiu.³ V Berlíne sa však písomne ani sľubom nezaviazali k takémuto postupu, odmietali dopredu prijať podmienky konkrétneho vojenského postupu, a ako tradične, v záujme utajenia svojich plánov, postupovali ad hoc. Nacistickí pohlavári, najmä H. Göring dávali sprostredkovane do Budapešti na vedomie, že Slovensko pripadne Maďarsku a v takomto prípade mu treba poskytnúť širokú autonómiu.⁴ Len čo sa však situácia zmenila, menili sa aj plány Berlína. Keď maďarský ministerský predseda Béla Imrédy a minister zahraničných vecí Kalmán Kanya pri návšteve Nemecka (20. 9. – 25. 9. 1938) odmietli začať vojenské akcie súčasne s Nemeckom⁵, považoval to führer v ďalšom období za dôvod, aby svoj postoj k Slovensku zmenil, najmä v zmysle jeho budúceho osudu po rozbití ČSR.

Súčasne v tomto čase (19. 9. 1938) vznikol v Zahraničnom úrade prvý náčrt predstáv o budúcom postavení Slovenska. Štátny podtajomník Ernst Woermann načrtnol tri možné alternatívy. V súlade so snahou nacistického Nemecka dať Budapešti podiel na „koristi“ forsírovala sa myšlienka pripojenia Slovenska k Maďarsku a ako s viac-menej samozrejmovou vecou sa rátať s automatickou korektúrou československo-maďarských hraníc na Slovensku. Je však zaujímavé – a v nacistických dokumentoch sa to objavuje prvýkrát – nastolila sa nielen myšlienka samostatného Slovenska, ale v Berlíne, ako sa zdá, si plne uvedomili geopolitický význam Slovenska v rámci tejto časti Európy po predpokladaných územných zmenách. Treťou možnosťou bolo zachovanie „Rest Tschecho-Slowakei“.⁶

Náčrt troch alternatív, aj keď išlo zatiaľ o teoretické úvahy, ukazoval, že riešenie postavenia Slovenska nebolo vopred fixované a záviselo nielen od konkrétneho vývoja situácie, t. j. ako sa zachová Maďarsko, ale aj od postupne sa formujúcich cieľov Nemecka v tomto priestore.

Niektoré politické kruhy v Nemecku sa snažili ovplyvňovať aj autonomistické hnutie na Slovensku, pričom udržiavanie kontaktov so „Slovákmi“ ponechal v marci 1938 J. von Ribbentrop „na vôľ“ Sudetonemeckej strany.⁷ Prakticky ponechanie tejto stránky vecí SdP znamenalo, že do vývoja mohli aktívne zasahovať Himmlerove SS, ktoré prostredníctvom organizácie Volksdeutsche Mittelstelle usmerňovali politiku SdP, ale aj Karmasinovu Karpatonemeckú stranu na Slovensku.⁸ Vedenie SdP sa už od roku 1935 usilovalo nadviazať pracovné kontakty s HSLŠ, ktoré sa však obmedzovali prakticky na osobné styky.⁹ Podnetom na užšiu spoluprácu sa mala stať návšteva Karla Hermanna Franka v Ružomberku vo februári 1938, ktorá však v podstate nepriniesla nič konkrétne¹⁰ aj preto, že postoj Andreja Hlinku k Nemecku a Nemcom vôbec bol dosť kritický, čo sa prenášalo aj na umiernenú časť HSLŠ. Radikálni predstavitelia strany podobné škrupule nemali.

Vedenie HSLŠ chcelo spolupracovať s SdP na parlamentnej úrovni, pretože nechcelo byť považované za menšinu a periodická tlač strany vyjadrovala sympatie požiadavkám SdP. Keď však v septembri 1938 žiadal Konrad Henlein, aby ľudová strana vystupňovala svoje autonomistické požiadavky¹¹, nič nenasvedčovalo tomu, že tento podnet mal pozitívny ohlas. Základný cieľ spraviť zo slovenskej otázky podobný medzinárodný problém ako bolo postavenie nemeckej menšiny v Československu, sa nepodarilo realizovať. HSLŠ, ktorá hľadala a chcela

³HOENSCH, J.: Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei. Tübingen 1967, s. 48 a n.; DEÁK, L.: Hra o Slovensko. Bratislava 1991, s. 52 – 53, 105.

⁴LANDAU, Z. – TOMASZEWSKI, J.: Monachium 1938. Warszawa 1985, dok. 16, 201, s. 50, 302.

⁵ADAP – D – II, dok. 554, s. 689; DEÁK, L.: c. d., s. 105; HOENSCH, J.: Der ungarische...s. 88 a n.

⁶ADAP – D – II, dok. 536, s. 674 – 675; SUŠKO, L.: Miesto autonómneho Slovenska v politike Nemeckej ríše. (September 1938 – marec 1939). Historický časopis 47, 3, 1999, s. 426 a n.

⁷ADAP – D – II, dok. 109, s. 163.

⁸SUŠKO, L.: c. d., s. 422.

⁹HOENSCH, J.: Die Slowakei und Hitler's Ostpolitik Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/1939. Köln – Graz 1965, s. 58 – 59. Autor uvádza, že F. Ďurčanský dostával financie zo Sudentendeutsche Heimatsfront.

¹⁰ADAP – D – II, dok. 54, s. 97

¹¹ADAP – D – II, dok. 534, s. 671.

získať podporu „zahranicia“ pre svoj program, nemohla si v slovenskom prostredí dovoliť používať radikálne metódy a väčšina vo vedení strany ani neuvažovala takto postupovať.

SdP v postoji k Československu posudzovala, na rozdiel od oficiálnych kruhov nacistického Nemecka, iným spôsobom postavenie a budúcnosť Slovenska. Vychádzala z názoru, že v prípade rozbitia republiky a okupácie českých krajín by malo Slovensko zostať samostatné a v žiadnom prípade by nemalo pripadnúť Maďarsku. Predpokladali sa korektúry hraníc v prospech Maďarska, ale zachovaním samostatnosti mala vzniknúť spolu s Podkarpatskou Rusou záhora medzi Maďarskom a Poľskom. V prípade vojnového konfliktu sa mala Slovákom sľubovať nezávislosť ich vlasti.¹² V širšom kontexte nastickej politiky je len ťažko určiť, do akej miery tieto názory alebo podnety SdP ovplyvňovali tvorbu koncepčných programov v Berlíne.

SdP sa usilovalo vplývať na politiku HSLS aj prostredníctvom prof. Antona Klementa, vedúceho Vedeckého ústavu pre kultúru a dejiny sudetonemeckého priestoru vo Viedni.¹³ Podľa informácií generálneho konzula ČSR vo Viedni dr. Šebestu nadviazala táto organizácia kontakty s viacerými politikmi z HSLS a emigrantskými skupinami spolupracujúcimi s Maďarskom. Popri tom, že ich mala financovať, hlavným cieľom bolo, aby sa zdôrazňovala požiadavka územnej autonómie na medzinárodnom fóre. Pre túto myšlienku sa mali predovšetkým získať politické kruhy vo Veľkej Británii.¹⁴

Koncom 30. rokov sa aktivizovala v činnosti voči Slovensku aj Sicherheitsdienst ríšskeho vodcu SS Heinricha Himmlera. Odbočky vo Viedni a Dolnom Rakúsku SD-Leitabschnitt Wien a SD – Leitabschnitt Niederdonau usmerňovali činnosť nemeckej menšiny v Česku a na Slovensku. Voči Slovensku sa zameriavali predovšetkým na nadviazanie kontaktov s radikálnym krídlom HSLS.¹⁵ Osobitnú aktivitu vyvíjal zástupca DNB v Bratislave Eduard Matl, ktorý udržiaval kontakty s Ferdinandom Ďurčanským, Alexandrom Machom, Karolom Murgašom a ďalšími.

V priebehu roka 1938 dochádzalo aj k nadviazaniu prvých kontaktov spolupracovníkov miestodržiteľa Rakúska Arthura Seyss-Inquarta s niektorými politikmi z HSLS (F. Ďurčanský, A. Mach, K. Sidor).¹⁶ V rámci týchto kontaktov na príkaz Geobbelsovho ministerstva propagandy prevzal v septembri 1938 viedenské vysielanie v slovenskom jazyku Ľudovít Mutňanský¹⁷, pričom sa jednoznačne forsírovalo ostro vyhrotené protičeskoslovenské zameranie.

Do obdobia mníchovskej konferencie nacistických tajných služieb, rozličných organizácií, zástupcov nemeckých denníkov na Slovensku nadviazali určité kontakty rôzni predstavitelia so slovenskými politikmi, takmer výlučne z radov HSLS. Je typické, že smerovali predovšetkým k radikálom z HSLS a ich rozhodujúcim cieľom bolo aktivizovať a priamo radikalizovať postup ľudovej strany pri presadzovaní autonómie. Túto tendenciu potvrdzuje skutočnosť, že Adolf Hitler v rozhovore s britským premiérom Nevilleom Chamberlainom v Godesbergu 22. 9. 1938 vytiahol aj „slovenskú kartu“¹⁸ a dokonca tvrdil, že „ani sudetskí Nemci, ani Slováci, Poliáci alebo Maďari nechcú zostať v Československu a Česi sa pokúšajú prinútiť ich násilím“.¹⁹ Verejne o tejto otázke hovoril aj vo svojom prejave 26. 9. 1938

¹²Státní ústřední archiv (SÚA) S-201-5/169-185. Chtěli nás vyhubit. Praha 1961, s. 29. Akčný program SdP z roku 1938. O tomto návrhu SdP pre A. Hitlera počul aj E. Woermann. ADAP – D – II, dok. 536, s. 675. Na procese s K. H. Frankom všetci obžalovaní popreli, že by vedeli o jeho existencii.

¹³HOENSCH, J.: c. d., s. 59.

¹⁴Archív Národného múzea. (Praha) f. I. Dérer, kart. 10, č. 506. Správy československého konzula z Viedne 5. 5. 1938, 20. 6. 1938.

¹⁵SUŠKO, L.: c. d., s. 421 – 422.

¹⁶HOENSCH, J.: c. d., s. 59.

¹⁷MUTŇANSKÝ, L.: Slovenská revolúcia na vlnách éteru. Bratislava 1942, s. 5 – 8; DELFINGER, H.: Vienna Broadcasts to Slovakia. New York – London 1974, s. 7 a n.

¹⁸A. Hitler tvrdil: „Tri a pol milióna Nemcov bolo proti svojej vôli... násilne pričlenených k Československu, rovnako ako niekoľko miliónov Slovákov.“

¹⁹Mnichov v dokumentech. Praha 1958. I. dok. 97, s. 177, 179 – 180; Documents on British Foreign Policy 1919 – 1939. Third Series. London 1951. Vol. II, č. 1033; ADAP – D – II. dok. 562, s. 697.

v Športovom paláci v Berlíne, keď zdôrazňoval, že neexistuje československý národ, Slováci nič nechcú vedieť o Čechoch a Česi anektovali Slovensko. Okrem ostrých útokov proti Eduardovi Benešovi navodzoval atmosféru, že príčinou existujúceho napätia sú Česi a naopak slovenský národ chce mier a žiadne dobrodružstvo.²⁰ Podporovanie autonomistických požiadaviek, národných práv a najmä úsilie ich vystupňovať a v septembri radikalizovať, mali podľa všetkého slúžiť k tomu, aby sa mohlo zdôvodňovať, že nielen nemecká a maďarská menšina, ale aj Slováci sú nespokojní s existenciou Československa, a tak utvárajú dojem o nestabilite štátu, neschopnosti riešiť existujúce národnostné problémy. Išlo o propagandistické využitie a zneužitie autonomistických požiadaviek na ovplyvňovanie verejnej mienky a politických kruhov v zahraničí. Využívala sa skutočnosť, že ani v roku 1938 nebola vyriešená „slovenská otázka“, ale na druhej strane sa nepredpokladalo, že by kontakty s HSLŠ nadobudli širšie rozmery. Zahraničný úrad (21. 9. 1938) žiadal, aby sa pri budovaní stykov s ľudovou stranou udržiaval odstup a štátny podtajomník Ernst Woermann (27.9.1938) oznamoval konzulovi v Bratislave Ernstovi von Druffelovi, že má síce so Slovákmi udržiavať kontakt, ale má sa však vyhnúť akémukoľvek politickému ovplyvňovaniu.²¹

Nacistickému Nemecku sa na konferencii v Mníchove (29. 9. 1938) podarilo realizovať časť jeho zámerov.²² Rozhodnutie štyroch veľmocí znamenalo, že Československo ako určitý mocenský faktor v strednej Európe prestalo existovať a opustené svojimi bývalými spojencami bolo vydané svojvôli nacistického Nemecka. V novej situácii a v nových podmienkach prestalo byť vážnejšou prekážkou nacistickej agresie smerujúcou proti európskym štátom. Aj napriek tejto skutočnosti Joseph Goebbels vo svojom denníku (30. 9. 1938) musel konštatovať: Za daných okolností nie sme schopní realizovať náš hlavný cieľ – zmocniť sa celého Československa.²³ Z týchto dôvodov závery veľmocí prijaté v Mníchove len do určitej miery uspokojili Führera, ktorý fakticky ihneď po konferencii dával najavo „neotrasiteľné rozhodnutie zničiť celé Československo“. Likvidácia československého štátu zostávala naďalej bezprostredným cieľom nacistickej politiky a prípravy na uskutočnenie agresie sa začali ihneď po Mníchove. V októbri sa počítalo s využitím primeranej bojovej techniky a nevyučovala sa možnosť nasadenia letectva.²⁴ Už 11. 10. 1938 začal A. Hitler konzultácie s vedením armády týkajúce sa množstva vojenských posíl nevyhnutných na zlomenie odporu v Čechách a na Morave.²⁵ Tri týždne po podpísaní mníchovskej dohody (21. 10. 1938) nariadil, že armáda musí byť kedykoľvek pripravená rozdrviť zvyšok Československa („Rest-Tschechei“), keby sa politika tohto štátu stala pre Nemecko nepriateľskou.²⁶ Cieľom okupácie zvyšku Československa bolo odstrániť akúkoľvek možnosť vojenského konfliktu na východných hraniciach v prípade širšej európskej konfrontácie. Nacistické Nemecko nemuselo v takomto prípade držať na hraniciach s Československom určité vojenské kontingenty, ale len pomerne obmedzenú okupačnú armádu. Prirodzeným dôsledkom likvidácie samostatnosti bolo získanie doplňujúcich hospodárskych zdrojov a zbrojárskeho priemyslu. Ďalej tu pôsobila možnosť, resp. presvedčenie, že v prípade vojenského konfliktu v Európe by sa „český štát zúčastnil alebo zapojil do každej protinemeckej akcie“.²⁷ Pritom likvidácia Československa

²⁰Zahraniční politika 1938. Kronika. Praha 1938, s. 432.

²¹HOENSCH, J.: c. d., s. 92.

²²A. Hitler v rozhovore s I. Csáky 16. 1. 1939: „Veríte, že som sám pred pol rokom považoval za nemožné, že mi Československo bude od jeho priateľov quasi naservírované. Neveril som v to, že Veľká Británia a Francúzsko pôjdu do vojny, ale som bol presvedčený, že Československo musí byť zničené vojnou.“ ADAP – D – V. dok. 272, s. 303 – 304.

²³IRVING, D.: Goebbels. Pán myšlienok tretí ríše. Brno 1998, s. 371.

²⁴KORDT, E.: Wahn und Wirklichkeit. Die Aussenpolitik des Dritten Reiches. Stuttgart 1948, s.137; SCHELLENBERG, W.: Memoiren. Köln 1956, s. 57; Generalfeldmarschall Keitel. Verbrecher oder Offizier? Erinnerungen, Briefe, Dokumente des Chefs OKW. Ed. W. Görnitz. Göttingen – Berlin – Frankfurt 1961, s. 195; WEINBERG, G. L.: The Foreign Policy of Hitler's Germany. Starting World War II. 1937 – 1939. Chicago – London 1996, s. 467.

²⁵MENDELSON, P.: Hitlerove plány na dobytí Evropy. Praha 1948, s. 75.

²⁶ADAP – D – V, dok. 81, s. 90 – 91.

²⁷ADAP – D – IV. dok. 168, s. 184.

hoci bola dôležitou súčasťou nacistickej agresie na kontinente, nepredstavovala prvoradá a zásadný problém. Tým boli nielen kontakty s veľmocami, ale už paralelne otvorená „poľská otázka“.

Všetky uvedené závery a dôvody potvrdzovala štúdia Oberkomanda der Wehrmacht z 26. 11. 1938, v ktorej sa v prípade konfliktu v Európe so západnými veľmocami už nerátalo s vojenským ani politickým zabezpečením hraníc s ČSR.²⁸ Viacero politických opatrení presadených nacistami voči Československu dovoľoval v Doplňujúcich smerniciach z 17. 12. 1938 špecifikovať priebeh operácie v tom zmysle, že už nemalo ísť o vojenský konflikt, ale o pacifikačnú, a teda stabilizačnú akciu, ktorú mali zabezpečiť len mierové branné sily.²⁹ V tomto období sa presne definoval spôsob likvidácie „Rest-Tschechei“, ale súčasne aj politicky cieľ a zdôvodnenie celej akcie. Ak A. Hitler v období do mníchovskej konferencie forsíroval ozbrojené stretnutie, chcel v lokálnom konflikte vojensky zničiť ČSR, a začiatkom októbra sa ešte počítalo s možnosťou neorganizovaného vojenského odporu a ozbrojenou konfrontáciou, tak na záver roka 1938 jednoznačne prevládal „mierový“ spôsob riešenia celého problému, t. j. okupácia „Rest-Tschechei“ bez mobilizácie, len s mierovými silami armády s minimálnym rizikom ozbrojeného stretnutia, pričom jednotky pozemnej armády mali opustiť svoje posádky až v noci pred začatím akcie. Vojenské prípravy na okupáciu sa začali začiatkom januára 1939.³⁰

Likvidácia Česko-Slovenska sa takto pripravovala, resp. plánovala bez ohľadu na prijaté záväzky v mníchovskej dohode, ale súčasne s rešpektovaním politických zámerov urobiť tento ďalší agresívny čin „prijateľným“ pre svetovú verejnosť, politikov a diplomatov, t. j. zdôvodniť „ospravedlniť“, vysvetliť postup tretej ríše. Prítomnosť týchto zámerov možno sledovať v celkovom postupe nacistického Nemecka k pomníchovskému Česko-Slovensku na vojenskom, politickom, hospodárskom a diplomatickom poli a postupne aj pri riešení parciálnych problémov. Celkový postup Berlína voči „druhej republike“ vyznieval predovšetkým ako proces postupnej, ale cieľavedomej „vazalizácie“ Česko-Slovenska, pričom sa živila nádej na ďalšie pretrvávanie štátu³¹, ale súčasne mnohé z uskutočňovaných opatrení smerovali k utvoreniu podmienok hladkej a bezproblémovej realizácie agresie. Požiadavky na demobilizáciu armády, utvorenie samostatného slovenského vojenského kontingentu³², zastavenie opcie, oddiaľovanie vytýčenia hraníc na mieste, zahraničnopolitická izolácia, odmietanie Berlína poskytnúť sľúbenú garanciu hraníc ČSR utvárali podmienky na uskutočnenie tajných plánov tretej ríše. Sústavná nespokojnosť Berlína s vývojom v „druhej republike“ a neomalené, priam surové zasahovanie do vnútropolitických vecí štátu arrogantským spôsobom tlmočil A. Hitler, resp. J. von Ribbentrop v rozhovoroch s ministrom zahraničných vecí ČSR Františkom Chvalkovským v októbri 1938, a najmä januári 1939.³³

Plánovaná likvidácia Česko-Slovenska bola prísne utajovanou akciou a predpokladalo sa dosiahnuť ju bleskovým zásahom armády, bez dlhšej bezprostrednej politickej, propagandistickej a diplomatickej prípravy, predčasného vyvolávania konfliktov, útokov tlače alebo systematických incidentov.³⁴ Z týchto dôvodov sa na príprave agresie v prvom rade podieľali spravodajské služby, okruh politikov napojených na tajné služby, agenti Sicherheitsdienstu,

²⁸ADAP – D – IV, dok 411, s. 464 – 465.

²⁹ADAP – D – IV, dok. 152, s.162.

³⁰KARNÝ, M.: Logika Mnichova. K politice hitlerovského Německa vůči Československu od Mnichova k Protektorátu Čechy a Morava. Československý časopis historický 1987, 3, s. 377.

³¹Archív Ministerstva spravodlnosti České republiky. F. R. Beran 1/43. TNS 1/7-47. H. Masařík 11. 12. 1945; BENEŠ, E.: Šest let exilu a druhé světové války. Praha 1946, s. 22 – 23; KUKLÍK, J. ml.: NEMEČEK, J.: K počátkům druhého exilu Edvarda Beneše 1938 – 1939. Český časopis historický 1998, 96, 4, s. 810 a n.; FEIERABEND, L. K.: Ve vládách druhé republiky. New York 1961, s. 75 – 76.

³²SÚA, F. Auswärtigen Amt (AA) č. 209250. Záznam E. Woermanna 7. 11. 1938.

³³Archív Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV-ČR), Kabinet ministra 1938, č.3452. Informácia F. Chvalkovského o rozhovore s A. Hitlerom 18. 10. 1938; ADAP – D – IV, dok. 49, s. 49 -50; ADAP – D – IV, dok. 158 a 159, s. 167 – 177.

³⁴ADAP – D – V, dok. 272, s. 303 – 304.

príslušníci SS, korešpondenti z Geobbelsovho ministerstva propagandy a verejnej osvety v službách SD, predstavitelia nemeckej menšiny v ČSR, armáda, najmä jej vedúce kádre. A. Hitler zámerne obchádzal diplomatov v Zahraničnom úrade, ale aj ďalšie ministerstvá a blízke okruhu svojich dôverných politických spolupracovníkov poskytoval informácie len postupne a účelovo,³⁵ tak ako konkretizoval svoju predstavu rozbitia Česko-Slovenska. Zainteresovaným zložkám v Nemecku a v zahraničí poskytol iba takú sumu vedomostí, ktoré vyplývali z plnenia im určených úloh.³⁶ Rozhodnutie pristúpiť ku konkrétnej vojenskej a politickej príprave likvidácie ČSR padlo „krátko pred Vianocami“. Viacerí autori sa domnievajú, že führer sa rozhodol začať prípravu na realizáciu svojho plánu 17. 12. 1938, t. j. v deň keď na likvidáciu „Rest-Tschechei“ boli vydané dodatočné upresňujúce smernice pre armádu. Niet nijakých dôkazov, že by súčasne bol určený presný dátum agresie, ale malo sa tak stať v marci, pretože A. Hitler sa domnieval, že v období od októbra do marca nie je možné viesť vojenské operácie.³⁷ Už koncom decembra 1938 a začiatkom januára 1939 však prenikli niektoré všeobecné informácie o týchto plánoch, resp. správy o nich zachytili aj policajné orgány v ČSR.³⁸ Únik informácií bol relatívne malý a ich výpovedná hodnota bola spochybiteľná.

Konkrétny postup nacistickej riše pri rozbití Česko-Slovenska prebiehal na vojenskom poli, z hľadiska utvárania medzinárodných podmienok, definovania „úradného“, resp. oficiálneho kurzu zahraničnej politiky, zainteresovaním prípadných spojencov a vnútorného rozkladu republiky podporou separatistických ambícií časti politického spektra na Slovensku až k priamemu nátlaku na vyhlásenie slovenskej samostatnosti.

Okrem spomínaných nariadení a smerníc pre hlavné velenie armády ihneď po mníchovskej konferencii sa paralelne utvárali zahraničnopolitické podmienky na likvidáciu ČSR. Spočívali v medzinárodnej izolácii štátu, jeho podriadenosti nacistickému Nemecku a požadovalo sa najmä akceptovanie požiadavky dominujúceho postavenia tretej riše v stredoeurópskom priestore. To malo automaticky viesť k nezáujmu západných veľmocí o túto časť Európy. Uvedený nárok otvorene nastolil J. von Ribbentrop pri návšteve Paríža 6. 12. 1938 a v Berlíne postoj Francúzska interpretovali ako súhlas so spomínanou požiadavkou.³⁹ Nacistická diplomacia sa súčasne pokúšala utvárať dojem, že tretia ríša nesie zodpovednosť za stabilizáciu tejto časti Európy a Berlín je schopný zabezpečiť pozitívny vývoj regiónu. Nacistickému Nemecku sa koncom roka 1938 a začiatkom roka 1939 podarilo medzinárodne izolovať Česko-Slovensko a dokonca spochybňovať jeho vôľu a schopnosť samostatne existovať.

Hitler popri tom, že pripravoval podmienky na agresiu, musel formulovať aj oficiálny postoj riše k usporiadaniu stredoeurópskeho priestoru, k republike a v rámci nej uskutočneným štátoprávnym zmenám. Bolo to nevyhnutné už len z hľadiska utajenia skutočných zámerov. Z týchto dôvodov v prvej dekáde októbra vznikli v Zahraničnom úrade viaceré alternatívy vypracované štátnym podtajomníkom E. Woermannom, v rámci ktorých sa utvorenie samostatného Slovenska považovalo za najpriaznivejšie riešenie, aj keď sa spochybňovala možnosť jeho hospodárskej sebestačnosti. Napriek tejto skutočnosti, potom ako sa úplne odmietli

³⁵IRVING, D.: c. d., s. 401.

³⁶Führer napríklad „prekvapil“ J. von Ribbentropa koncom r. 1938, keď odmietol jeho predstavu o uzavretí priateľskej zmluvy s ČSR, ktorou by sa republika zmenila na satelita Nemecka. SCHIEFER, H.: Deutschland und die Tschechoslowakei von September 1938 bis März 1939. In Zeitschrift für Ostforschung. 1955, 1, s. 55; BODENSIECK, H.: Der Plan eines Freundschaftsvertrages zwischen den Reich und der Tschechoslowakei in Jahre 1938. Zeitschrift für Ostforschung 1961, 10, s. 464 – 476.

³⁷LUKEŠ, F.: Podivný mír. Praha 1969, s. 335; HOENSCH, J.: c. d., s. 310; ADAP – D – V, dok. 272, s. 302 – 303. Rozhovor A. Hitler I. Csáky 16. 1. 1939.

³⁸HASSELL von U.: Vom andern Deutschland. Aus den Nachgelassenen Tagebücher 1938 – 1944. Zürich 1947 (3. Vydanie) s. 49; SMIDT, P.: Štatista na diplomatickej scéne. Bratislava 1969, s. 351; SCHELLENBERG, W.: c. d., s. 57 a n.; GROSCURT, H.: c. d., s. 131; AMZV-ČR. Politická sekce II, kart. 459 b. č.; ADAP – D – IV, dok. 156, s. 166.

³⁹Documents diplomatiques francais 1932-1939, 2e (1936 – 1939) Tom XII, dok. 58, 122, 126, s. 106 – 110, 232 – 234, 237 – 240; ADAP – D – IV, dok. 370, s. 411 – 415.

alternatívy autonómneho Slovenska v rámci Maďarska a Poľska, akceptovala sa koncepcia slovenskej autonómie v rámci Česko-Slovenska a vyjadrovala sa nádej na udržanie priateľských vzťahov s republikou. Nemecko vychádzajúc z tvrdenia o akceptovaní samourčovacieho práva, oficiálne vyjadrovalo podporu autonómii Slovenska v rámci Česko-Slovenska. Túto koncepciu schválil A. Hitler 8. 10. 1938 a postupne sa prezentovala diplomatom v Berlíne.⁴⁰ Oficiálne sa potvrdzoval záujem a podpora nacistického Nemecka na ďalšej existencii Česko-Slovenska a rešpektovaní Mníchovskej dohody. V konfrontácii s príkazmi vedeniu armády možno jednoznačne tvrdiť, že išlo o kamufláž, ktorou sa mali zakryť skutočné perspektívne ciele, resp. utvárať časovo nevyhnutné podmienky na ich realizáciu.

Uvedené oficiálne stanovisko zastávali rôzni predstavitelia ríše aj v kontaktoch so slovenskými politikmi, prakticky s HSLS, vrátane členov radikálneho krídla. Zástupcovia ľudovej strany nadviazali v priebehu októbra prvýkrát priame spojenie s J. von Ribbentropom, H. Göringom a zástupcami Zahraničného úradu, čo sa uskutočnilo na základe sprostredkovania F. Karmasina, čiastočne z jeho podnetu, ale aj prostredníctvom Ministerstva zahraničných vecí ČSR. Hoci podstatou rozhovorov bolo ovplyvňovanie nacistickej politiky vzhľadom na pripravované zmeny československo-maďarských hraníc, F. Ďurčanský, A. Mach a V. Tuka otvorene hovorili aj o ich perspektívnom ciele utvoriť samostatný štát. Tieto ich vyhlásenia boli prijímané so sympatiami.⁴¹ Súčasne však okrem určitého porozumenia a budúceho možného využitia Slovenska pre plány nacistického Nemecka, ako o tom uvažoval H. Göring, sa radikálom z HSLS nedostávalo zo strany oficiálnych kruhov podpory pre ich plány. E. Woermann, keď upresňoval v inštrukciách pre nemeckého konzula v Bratislave E. von Druffela (17. 10. 1938) smerovanie nacistickej politiky, konštatoval, že „treba vyčkať či želania Slovákov povedú jedného dňa od autonómie k štátnej samostatnosti“, ale súčasne zdôrazňoval, že „úradný nemecký kurz“ predstavuje podporu autonómie.⁴² Rovnako v rozhovore s V. Tukom vo Viedni 1. 11. 1938 tvrdil, že v Berlíne sa na súčasne postavenie Slovenska a Podkarpatskej Rusi pozerajú ako na správne.⁴³ Dokonca ešte v polovici novembra A. Hitler prostredníctvom legačného radcu Waltera Hewela inštruoval H. Göringa, že toho času nie je žiaduce politické rokovanie so Slováckmi a otázky odtrhnutia Slovákov sa nebudeme smieť „dotýkať“ ani v pozitívnom, ani negatívnom zmysle.⁴⁴ Oficiálne nacistické kruhy aj vo vzťahu k svojim plánovaným budúcim partnerom, či spojencom neodhaľovali do konca roka 1938, resp. až januára 1939 svoje skutočné ciele.

Hitler predpokladal uskutočniť likvidáciu Česko-Slovenska za účasti Maďarska a Poľska. Bol ochotný akceptovať ich podiel na „koristi“ s cieľom dať celej akcii širšie medzinárodné dimenzie a čiastočne uspokojiť ich územné požiadavky. Súčasne si však v Berlíne začali po konferencii v Mníchove uvedomovať geopolitický význam samostatného Slovenska⁴⁵ z hľadiska ich perspektívnych ambícií. V celkovom kontexte nacistickej agresie a budúceho usporiadania stredoeurópskeho priestoru nebol však osud Slovenska definitívne stanovený a v určitej fáze vývoja malo slúžiť aj ako objekt výhodného obchodu. Nastal tu však pomerne zásadný rozdiel oproti stanovisku pred „vyriešením“ československej krízy v septembri 1938. V Berlíne už neuvažovali o jeho „darovaní“ Maďarsku. Bez ohľadu na rôznorodosť argumentov A. Hitlera, od sklamaní nad postupom Budapešti v septembri 1938 až po akceptovanie požiadaviek samourčovacieho práva Slovákov, podstatou veci bol „mierový“ spôsob likvidácie Česko-Slovenska a podriadenie, a tým využitie Slovenska z geopolitického, politického a hospodárskeho hľadiska.⁴⁶

⁴⁰DBFP – 3. – III, dok. 210, s. 186-187; ADAP – D – V, dok. 50, s. 51.

⁴¹ADAP – D – IV, dok. 69, s. 76 – 77.

⁴²ADAP – D – IV, dok. 69, s. 76 – 77.

⁴³SÚA, AA, č. 209250. Berlín 7. 11. 1938.

⁴⁴ADAP – D – IV, dok. 120, s. 134.

⁴⁵DEÁK, L.: c. d., s. 149; KOVÁČ, D.: Nemecko a nemecká menšina na Slovensku 1871 – 1945. Bratislava 1991, s. 130.

⁴⁶Túto skutočnosť postrehli aj maďarskí diplomati v Berlíne. Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936 – 1945. II. Ed. M Ádam, Gy. Juhász. Budapest 1964, dok. 539, s. 805 – 806. Berlín 15. 10. 1938.

Hitler prvé konkrétnejšie informácie o pláne „politicky riešiť“ osud Česko-Slovenska poskytol predpokladaným budúcim partnerom v januári 1939. Bez ohľadu na skutočnosť, že tento problém nebol najdôležitejším bodom rokovania s Jozefom Beckom v Bertecksgadene (5. 1. 1939), führer naznačil, že nevyhnutného „politického riešenia“ ďalšieho vývoja republiky sa musia zúčastniť Poľsko, Maďarsko a Nemecko.⁴⁷ Problém budúcej participácie Varšavy na delení Česko-Slovenska tvoril len parciálnu časť nemecko-poľských vzťahov, pretože už krátko po Mníchove sa otvorila otázka budúcnosti Gdanska a koridoru. J. Beck v rozhovoroch s J. von Ribbentropom vo Varšave (26. 1. 1939) odmietol vyhovieť týmto nemeckým požiadavkám za kompenzáciu časti Slovenska a trval na svojom stanovisku, hoci sa podobné ponuky zo strany Berlína opakovali aj neskôr. Napriek tomu, že do Varšavy postupne prenikali rôzne informácie o chystanej agresii,⁴⁸ v Berlíne prestali mať záujem o konkrétnu spoluprácu s Poľskom pri rozbití Česko-Slovenska.

Druhému predpokladanému partnerovi pri realizácii teritoriálnych zmien v strednej Európe – Maďarsku poskytol A. Hitler zaručené, aj keď všeobecné informácie v polovici januára 1939. V rozhovore s ministrom zahraničných vecí Istvánom Csákyom (16. 1. 1939) jednoznačne naznačil, že problém budúcnosti Česko-Slovenska sa bude musieť riešiť nie na etnografickom, ale na teritoriálnom a politickom princípe. „K politicko teritoriálnemu riešeniu môžeme prísť len spoločnými silami. Maďarsko a Poľsko sa ho musia zúčastniť“, zdôrazňoval Führer⁴⁹ O žiadnych konkrétnostiach sa však nehovorilo, nespomenula sa otázka celkovej budúcnosti republiky, resp. spôsob jej delenia a participácia na územných zmenách. I. Csáky mohol získať dojem, že dôjde k likvidácii Česko-Slovenska pravdepodobne v priebehu marca 1939 a mohol dúfať v územné zisky. Pre nacistický postup bolo charakteristické, že nijaké ďalšie rokovania o tejto problematike neprebehli. Do Budapešti síce prenikali rôzne informácie o budúcnosti a spôsobe delenia republiky⁵⁰, ale A. Hitler až 12. 3. 1939 vyzval Maďarsko, aby okupovalo Podkarpatsku Rus, pričom nič konkrétne nehovoril o ďalších nemeckých plánoch a postupe.

Hitlerovi sa nepodarilo začiatkom roka 1939 vytvoriť spoločný front potenciálnych odporcov Česko-Slovenska v pôvodne plánovanom rozsahu. Musel korigovať svoje predstavy o medzinárodnom zabezpečení agresie, pretože zostal len spoločný maďarsko-nemecký postup.⁵¹ Pritom v Budapešti sa napriek diplomatickým aktivitám museli uspokojiť len s tým, čo im v Berlíne dovolili.

V rámci pripravovanej nacistickej agresie proti Česko-Slovensku sa ako jeden z problémov vynorilo určenie budúceho postavenia Slovenska už len z toho dôvodu, že po okupácii českých krajín sa s týmto územím muselo niečo stať. A. Hitler viackrát zdôrazňoval, že jeho územné nároky sa končia v Karpatoch, maďarským politikom jasne formuloval nezujem „darovať“ im Slovensko, ale na druhej strane neváhal ho využiť ako objekt výhodného obchodu. Alternatíva samostatného štátu sa hodnotila ako najvýhodnejšia pre Nemecko, nacistickí emisári vo februári a marci nútili niektorých politikov na Slovensku vyhlásiť samostatnosť, A. Hitler sľuboval V. Tukovi, že bude garantovať existenciu samostatného štátu, ale zdá sa, že führer sa pre alternatívu samostatnosti jednoznačne rozhodol v prvej dekáde marca 1939⁵², pričom

⁴⁷DAP – D – V. dok. 119, s. 127 – 132.

⁴⁸Archivum Akt Nowych – Ministerstwo spraw zagranicznych. Varšava /AAN-MSZ/ 5436, telegram č. 989. Bratislava 12. 3. 1939 P III, 119/18. Praha 27. 2. 1939; telegram 973, 977. Lipsko 11. 3. 1939. HRNKO, A.: Politický vývin a protifašistický odboj na Slovensku (1939 – 1941). Bratislava 1988, s. 21 a n.; KLIMKO, J.: Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku. Bratislava 1986, s. 57.

⁴⁹DIMK – III, dok. 230, s. 355-356; ADAP – D – V, dok. 272, s. 302 – 303.

⁵⁰Na základe informácií od „blízkeho spolupracovníka H. Göringa“ vyslanec D. Sztójay hlásil z Berlína 7. 2. 1939: „Nemci chcú okupovať bývalé územie Rakúska... Východnú časť republiky chcú ponechať Maďarsku.“ DIMK – III, dok. 301, s. 438. Obdobná informácia z 18. 1. 1939 prišla z Prahy. Ol-Küm. pol. 1939-65-365.

⁵¹LUKEŠ, F.: c. d., s. 217.

⁵²HOENSCH, J.: c. d., s. 269.

ani v prípade splnenia jeho požiadaviek nebol osud krajiny definitívne určený a so Slovenskom sa ešte dlhší čas počítalo ako s objektom výhodného obchodu.⁵³ Obavy z hospodárskej nesebestačnosti, úsilie využiť toto územie v záujme realizácie širších plánov dovoľujú tvrdiť, že A. Hitler nemal pevnú, a hlavne vopred definitívne určenú koncepciu, čo urobí so Slovenskom. Potvrzuje to aj neskoršia okupácia Považia 15. 3. 1939 a postoj Nemecka k maďarsko-slovenskému konfliktu (malá vojna) koncom marca 1939.

V kontexte konkrétne pripravovanej agresie proti ČSR mohlo zohrať neobyčajne dôležitú úlohu vnútropolitické napätie v štáte. V rámci tejto predstavy pripadlo dôležité miesto Slovensku, resp. tej časti politického spektra, ktorá usilovala a snažila sa dosiahnuť samostatnosť v spolupráci a za pomoci nacistického Nemecka.⁵⁴ Tým mali vzniknúť podmienky na „vnútorný rozklad“ Česko-Slovenska a súčasne sa utvárať možnosti, aby nacistická okupácia českých krajín sa dala „zdôvodniť“ a javila sa ako nevyhnutná.

Koncepcia „vnútorného rozkladu“ Česko-Slovenska vznikala postupne, priebežne sa upresňovala a prispôbovala vývoju. Jej počiatky zrejme nepriamo súviseli už s nespokojnosťou A. Hitlera s „mníchovským riešením“, jeho rozhodnutím likvidovať „Rest-Tschechei“, ale postupne čoraz viac so stavom vnútropolitického napätia v republike, existujúcimi a vznikajúcimi konfliktmi medzi ústrednou a autonómnou vládou, ambíciami radikálov vytvoriť samostatný štát, o ktorých nacistov informovali. Existujúci vývoj v republike bez ohľadu na príčiny vtedajších politických ambícií jednotlivých jeho aktérov, ponúkol A. Hitlerovi zopakovať scenár, ktorý sa využil pred Mníchovom s SdP, pričom však v nových podmienkach išlo o uplatnenie viacerých špecifických prvkov.

Hitler do januára 1939 nehovoril, resp. niet dôkazov, že by hovoril o možnosti aktívnej podpory politiky smerujúcej k utvoreniu samostatného štátu. Naopak, poukázali sme, že ešte v novembri 1938 považoval za nežiaduce dotýkať sa tejto otázky,⁵⁵ ale na druhej strane sám inicioval vypracovanie materiálov o hospodárskom vývoji Slovenska, poveril štátneho tajomníka Wilhelma Kepplera, aby sa zaujímal o východnú časť republiky, veľmi pozorne sa sledovali rozpory a problémy medzi ústrednou a autonómnou vládou, nacistickí diplomati, resp. rôzni korešpondenti dávali najavo sympatie s politickými alebo hospodárskymi požiadavkami bratislavskej vlády a pod. Bez toho, aby sme všetky tieto postupy dávali do kauzálnej súvislosti s neskoršou nacistickou politikou voči Slovensku, objektívne aj v celom postupe Berlína do januára 1939, cítiť prítomnosť zámerov utvárať podmienky pre samostatnosť. Prejavovalo sa to aj záujmom podporovať cesty „slovenských politikov“ do Nemecka po Mnichove, pričom tieto návštevy boli dobre honorované.⁵⁶

Situácia sa začala meniť potom, ako A. Hitler vytýčil na porade s Reinhardom Heydrichom a pracovníkmi tajných služieb v druhej polovici januára 1939 za najdôležitejšiu úlohu likvidáciu Česko-Slovenska, v rámci čoho prikladal značný význam osamostatneniu Slovenska.⁵⁷ Postupne v priebehu januára, ale najmä februára vznikol a upresňoval sa politický scenár rozbitia Česko-Slovenska a súčasne sa menil postoj oficiálnych kruhov, ale aj rôznych nacistických emisárov k ambíciám radikálov.

Vnútorný rozpad republiky sa plánoval začať vyhlásením samostatnosti slovenského štátu, pričom tento krok mohol mať za dôsledok česko-slovenské politické alebo vojenské konfrontá-

⁵³Napríklad už pri rokovaniach s Maďarskom v októbri hovoril A. Hitler o prípadnej ďalšej zmene maďarsko-československých hraníc. ADAP -D IV. dok. 62, s. 68 – 71; Ponúkal Slovensko ako kompenzáciu Poľsku. ADAP – D -V, dok. 126, s. 132; Pri rozhovore s E. Háchom 15. 3. 1939 hovoril: „Slovensko mu je úplne lahostajné.“ ADAP – D – IV, dok. 228, s. 231 a pod.

⁵⁴KUHN, A.: Hitlers aussenpolitisches Program. Stuttgart 1970, s. 237; KORD, E.: Wahn und Wirklichkeit. Die Aussenpolitik des Dritten Reiches. Stuttgart 1948, s. 143.

⁵⁵ADAP – D – IV. dok. 120, s. 134.

⁵⁶ADAP -D – IV. dok. 141, s. 152.

⁵⁷SCHELLENBERG, W.: c. d., s. 58; HAGEN, W.: Die geheime Front. Organisationen, Personen und Aktionen des deutschen Geheimdienstes. Linz – Wien 1950, s. 147.

cie, do ktorých by Nemecko zasiahlo. Optimálny spôsob predstavovala alternatíva, že by sa tak stalo na základe požiadavky Bratislavy zabezpečiť existenciu a hranice nového štátneho útvary.⁵⁸ Pred svetovou verejnosťou sa potom nacistická agresia mohla prezentovať ako prinútenie Nemecka zabezpečiť slovenský štát pred českým zákrokom. Inou alternatívnou bola žiadosť vodu nemeckej menšiny na Slovensku o poskytnutie pomoci pri udržaní poriadku a práv menšiny.⁵⁹ Prekvapujúcim vojenským zákrokom sa mala vytvoriť situácia, aby sa tento krok chápal ako do určitej miery neodvratný alebo vynútený⁶⁰, navyše keď by bol paralelne alebo neskôr sprevádzaný vstupom maďarských vojsk na Podkarpatskú Rus. Svet mohol stáť pred fait accompli – štát sa rozpadol. Paralelné pripravované a aj neskôr realizované umelé vyvolávanie nepokojov zo strany nemeckej menšiny v českých krajinách malo vytvoriť podmienky na vojenský zásah. Aj pomoc, ktorú poskytovala Deutsche Partei proti vojenskému zásahu ústrednej vlády na Slovensku od 10. 3. 1939, nemala iný zmysel ako destabilizovať situáciu na Slovensku a utvárať dojem nepokojov, a tým zdôvodnenie na vojenský zásah nacistov. V takomto prípade sa postup Nemecka mohol prezentovať ako pacifikácia a stabilizácia zložitej situácie v stredo európskom priestore.⁶¹

V uvedenom kontexte mal byť prístup nacistického Nemecka k vyhláseniu slovenského štátu konfrontačný. V Berlíne plánovali „revolučný“ postup⁶², t. j. predpokladali nielen politické konflikty medzi ústrednou a autonómnou vládou, ale aj teroristické akcie, ktoré vopred pripravovali. Predpokladali sa vojenské zrážky, a teda celkové zhoršenie česko-slovenských vzťahov vyúsťujúce do rozpadu štátu. Na realizáciu týchto plánov sa postupne, ale systematicky utvárali politické, aj organizačné podmienky.

Záujem nacistov o Slovensko sa začal priamo systematicky stupňovať od mnichovskej konferencie a v priebehu októbra sa vzájomné kontakty dostávali na kvalitatívne vyššiu úroveň. Prejavovaná ochota zo strany popredných činiteľov tretej ríše (H. Göringa, J. von Ribbentropa, neskôr A. Hitlera) udržiavať takéto kontakty bola jasným signálom pre radikálov z HSLŠ o záujme Nemecka o vývoj na Slovensku. Súčasne s touto tendenciou sa stupňoval záujem o východnú časť republiky aj v ďalších inštitúciách a organizáciách v ríši.

Významnú úlohu v procese príprav a pri realizácii agresie voči Česko-Slovensku vôbec a v pôsobení na Slovensku osobitne, mal zohrať štátny tajomník W. Keppler, ktorého A. Hitler v decembri 1938 poveril, aby sa zoznámil so situáciou na Slovensku. Spolu so svojim zástupcom Edmundom Veesenmayerom zhromažďovali dôverný politický a hospodársky materiál o Slovensku a mali udržiavať kontakty s radikálmi z HSLŠ. Zúčastňovali sa rokovaní so slovenskými politikmi a E. Veesenmayer s dôverným poslaním navštívil Slovensko, pričom jeho cesty zabezpečovala Karmasinova Deutsche Partei. Súčasne od októbra sa posudzovala hospodárska situácia Slovenska a postupne vznikali správy hodnotiace politický vývoj.⁶³

⁵⁸V priebehu marcových dní prišlo veľa ponúk, aby slovenskí politici pozvali nacistické vojská. Weizsäcker von E.: *Erinnerungen*. Mnichov 1950, s. 216; Slovenský národný archív TnĽud kart. 47, s. 400. MURGAŠ, K. *Poznámky...*, s. 17; SIDOR, K.: *Takto vznikol Slovenský štát*. Bratislava 1991, s. 110 a pod.

⁵⁹KOKOŠKOVI, J. a S.: *Spor o agenta A-54*. Praha 1994, s. 119; V spise z 10. 3. 1939 adresovanom A. Hitlerovi a podpísanom od Franza Karmasina sa píše: „Slovenský národ sa včera s Vašou pomocou vyhlásil za samostatný a zriaďuje si svoj štát. Posledné udalosti a skutočnosť, že hranice tohto štátu nie sú ešte dostatočne zabezpečené, naplňujú nemeckú národnú skupinu na Slovensku hlbokými obavami...Som bezprostredne zodpovedný za osud národnej skupiny, a preto Vás prosím, „môj vodca“, aby ste prevzali nad ňou ochranu.“ SNA, TnĽud, kart. 120, s. 612. Z iného fondu publikuje dokument HUBENÁK, L.: *Politika nemeckej ochrany zóny na Slovensku roku 1939*. In: *Sborník archivních prací*. Praha 1967, 17, č. 2, s. 333. Dokument je bez dátumu. Aj keď ide o nie veľmi hodnotný materiál, jeho obsah je v úplnom súlade s nacistickou predstavou likvidácie ČSR.

⁶⁰Die Weizsäcker Papiere 1933 – 1950. Ed. L. E. Hill: Frankfurt – Berlin – Wien 1974, s. 150.

⁶¹Tamže, s. 150 – 151. Dokument je z druhej polovice februára ale jeho vznik a účel nie je presne definovaný. HAGEN, W.: c. d., s. 173.

⁶²SUŠKO, L.: *Nemecká politika voči Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine v období od septembrovej krízy 1938 do rozbitia Československa v marci 1939*. *Československý časopis historický* XXI, 1973, 2, s. 193.

⁶³SÚA S 31-59-5/13-22; ĎURICA, M. S.: *La Slovacchia e le sue relazioni politiche con la Germania 1938 – 1945*. Padova 1964, dok. 11, s. 135 – 136.

Mimoriadnu aktivitu vo vzťahu k Slovenskej krajine vyvíjali od októbra 1938 miestodržiteľ Rakúska Arthur Seyss-Inquart, gauleiter Joseph Bürckel, pracovníci zo štábu miestodržiteľa Franz J. Hammersmidt a Fridrich Flohr. Prostredníctvom „viedenských pánov“ prenikali dôverné informácie na Slovensko, vo Viedni sa organizovali spoločensky prestížne akcie financované nacistami, ako napr. fašiangový ples viedenských Slovákov 19. 2. 1939 za účasti Karola Sidora, F. Ďurčanského, M. Černáka a A. Macha.⁶⁴ Vo viedenskom rozhlasе dostalo už od septembra 1938 organizačné zabezpečenie slovenské vysielanie, ktoré jednoznačne podporovalo radikálne krídlo HSLS a presadzovalo zásady budovania autoritatívneho režimu, vyhranený antisemitizmus a protičeské nálady. Na obsah a zameranie vysielania mali rozhodujúci vplyv práve „viedenský páni“ a je v kontexte nacistického postupu voči Slovensku zaujímavé, že na rozdiel od oficiálnej politiky sa v slovenskom vysielaní viedenského rozhlasu už 30. 10, resp. 28. 11. 1938 hovorilo o samostatnom štáte.⁶⁵

„Viedenský páni“ v postoji k Slovensku vystupovali pomerne samostatne a do rámca ich činnosti patrilo konkrétne zabezpečovať politické ciele nacistov na druhom brehu Dunaja. V určitom zmysle išlo o utváranie všeobecných podmienok, politické ovplyvňovanie a získavanie slovenských politikov, ideologicko-politickú prípravu nacistickej akcie na Slovensku. V podstate zobrali zodpovednosť za prípravu a realizáciu tých plánov nacistického Nemecka pri rozbití Česko-Slovenska, ktoré sa dotýkali Slovenska. V ich postupe prevládala nedôslednosť, improvizácia a niekedy vystupovali až veľmi samostatne. Nedokázali organizačne pripraviť kroky, aby niektorý politik na Slovensku vyhlásil samostatný štát v čase, keď si to v Berlíne želali a potrebovali. Potvrdzovali to komplikácie, ktoré vznikli po 10. 3. 1939.

Do príprav na vyvolanie „vnútorného rozpadu“ Česko-Slovenska boli mimoriadne zainteresované tajné služby a rôzne nacistické organizácie, ktoré už čiastočne pred Mníchovom, ale najmä na jeseň udržiavali kontakty s niektorými radikálmi z HSLS. Išlo o pomoc či konzultácie pri budovaní Hlinkovej gardy, poskytovanie rôznych informácií, spomínanej pomoci pri organizovaní návštev v Nemecku, sledovaní politickej a hospodárskej situácie, ovplyvňovaní vzťahov s ústrednou vládou – všeobecne o posilňovanie a presadzovanie pozícií nacistického Nemecka v slovenskom prostredí. Niet žiadnych konkrétnych dôkazov, že by príslušníci tajných služieb mali približne do konca roka 1938 a začiatku roka 1939 konkrétnejšie informácie o skutočných zámeroch A. Hitlera, resp. v slovenských podmienkach nejako výraznejšie alebo otvorene podporovali myšlienku samostatnosti. Od spomínaného príkazu A. Hitlera koncom januára 1939 mali mnohé zložky tajnej služby organizačným, ale aj politickým pôsobením podporovať tendencie smerujúce k vyhláseniu samostatnosti a nadväzovať priame kontakty s politickými kruhmi na Slovensku, ktoré podporovali myšlienku samostatného štátu.⁶⁶ Na realizácii týchto opatrení pracovali organizácie, ktoré nadviazali kontakty s radikálmi už pred Mníchovom, pričom ďalej aktívne vstúpili do hry príslušníci SS, ako napr. Joseph Götsch, J. Spacil, novinári a korešpondenti a súčasne agenti SD Kuno Goldbach, Eduard Matl, Lorenz Carbus, ale aj celá plejáda špecialistov tajných služieb, Ernst Kaltenbrunner, odborník na výbušniny Alfred Helmut Naujock a dokonca náčelník kriminálnej polície v Berlíne Arthur

⁶⁴Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, č. 1709/a. Správa československej vojenskej misie v Taliansku o vypočúvaní agenta SD z roku 1945.

⁶⁵Dňa 30. 10. 1939 „...slovenskú budúcnosť si zaručíme len úplnou samostatnosťou – štátnou samostatnosťou. Dňa 28. 11. 1938: „Slováci chcú žiť vo svojom samostatnom slovenskom štáte ako rovnocenný suverénny národ medzi ostatnými národmi Európy“. MUTNANSKÝ, L.: „tu rišsky vysielateľ Viedeň...“ Viedeň 1939, s. 9, 13. MUTNANSKÝ, L.: Slovenská revolúcia..., s. 58 a n.

⁶⁶ĐURICA, M. S.: Die Slowakei in der Märzkrise 1939. In: Die Slowakei als mitteleuropäisches Problem In: Geschichte und Gegenwart. München 1965, s. 168; SCHELLENBERG, W.: c. d., s. 58; HAGEN, W.: c. d., s. 147. Zaujímavé, aj keď možno bez súvislostí, je konštatovanie J. M. Kirschbauma, že zaoberali sme sa myšlienkou samostatnosti ako „logickým dôsledkom národného vývoja už od januára, ale bez určenia dáta, kedy sa ten historický proces má skončiť“. KIRSCHBAUM, J.: Doslov. In: SIDOR, K.: Takto..., s. 188.

Nebe.⁶⁷ O koordinácii činnosti jednotlivých zložiek je ťažko konkrétne hovoriť už len preto, že časť sledovala ideologicko-politické ovplyvňovanie na Slovensku a druhá časť utvárala podmienky na konfrontačný spôsob riešenia situácie pomocou teroristických akcií. Zatiaľ čo časť rôznych agentov, ktorí mali ovplyvňovať politické postoje, sa zapájala do diania na Slovensku, tá časť, ktorá pripravovala „revolučné riešenie“ situácie, aktívne do 10. 3. 1939 nevystupovala. Vyhýbala sa, resp. neprišla do kontaktu ani s radikálmi, na Slovensko prichádzali začiatkom marca, pôsobili tu „tajne“ a pripravované teroristické akcie zabezpečovali a organizovali výlučne za pomoci a v spolupráci s Deutsche Partei.⁶⁸

Prísun informácií na Slovensko o zámeroch nacistov bol selektívny aj po obsahovej stránke, aj z hľadiska výberu prijímateľov. Bolo typické, že prvé informácie o zmene postoja alebo záujme nacistov na osamostatnení Slovenska prenikli do slovenského prostredia niekedy na prelome januára-februára 1939. Naznačuje to spôsob organizovania a uskutočnenia vystúpenia A. Macha 5. 2. 1939 v Rišňovciach, keď pred nastúpenými gardistami horoval za utvorenie samostatného štátu.⁶⁹ Pritom informácie o zmene nacistického postoja pochádzali z rôznych zdrojov, výpovedná hodnota rozličných správ mala rozdielnu úroveň. S cieľom osloviť najviac exponovaných radikálov a dať im zaručenú správu o časti nacistických plánov, ale najmä získať a zdôvodniť vyhlásenie samostatného štátu prišiel začiatkom februára do Bratislavy E. Veesenmayer. Na stretnutí s V. Tukom, A. Machom, F. Karmasinom a J. M. Kirschbaumom (12. 2. 1939) hovoril, že „Maďari sa chystajú okupovať v polovici marca Slovensko a že tomu sa možno vyhnúť tak, ak Slováci vyhlásia samostatnosť“.⁷⁰ E. Veesenmayer informoval, resp. bol poverený, aby informoval o nacistických zámeroch aj vedenie Deutsche Partei.⁷¹

Kompetentné vyhlásenie o nacistickom postoji k Slovensku sa dostalo V. Tukovi v rozhovore s A. Hitlerom 12. 2. 1939. Jednoznačne prejavovaný záujem fűhřera o utvorenie samostatného Slovenska a prísľub, resp. náznaky prísľubu garantovať integritu krajiny mali v tomto období povzbudzujúco pôsobiť na aktivitu radikálov. Vízia samostatného štátu sa ponúkala ako spôsob záchrany pred maďarskými a poľskými územnými ašpiráciami, ale aj ako možnosť vyhnúť sa situácii „spolu chytení spolu obesení“, čím A. Hitler upozorňoval na osud českých krajín a v prípade zotrvania Slovenska v spoločnom štáte na rovnaký osud aj Slovenska.⁷² Hoci fűhřer dával dosť jednoznačne najavo, že ďalšia existencia českých krajín je veľmi neistá a V. Tuka vedel „o čiernej budúcnosti českého štátu“, A. Hitler nič bližšieho a konkrétneho nehovoril. V rámci celkového nacistického prístupu sa podávali len prísne účelové informácie, a tým bolo v danej etape pripravovať vyhlásenie samostatného štátu, ktorý by Nemecko garantovalo.

⁶⁷SNA, Tnl'ud, kart. 45, s. 939. Výpoveď A. H. Naujocsa v Norimbergu 29. 5. 1945; KAISER, J.: Die Politik des dritten Reiches gegenüber der Slowakei 1939 – 1945. Universitet Bochum 1969. Diz. práca, s. 36; HOENSCH, J.: c. d., s. 224; SUŠKO, L.: Miesto..., s. 421 a n.

⁶⁸GRACA, B.: 14. marec 1939. Bratislava 1959, s. 92 a n.; DANÁŠ, J.: Ludácky separatizmus a hitlerovské Nemecko. Bratislava 1963, s. 129 a n.; SUŠKO, L.: Hlinkova garda od svojho vzniku až po salzburské rokovania (1938 – 1940). In Zborník Múzea SNP, II. Banská Bystrica 1969, s. 217.

⁶⁹ČARNOGURSKÝ, P.: 14. marec 1939. Bratislava 1992, s. 144; VNUK, F.: Mat' svoj štát znamená život. Politická biografía Alexandra Macha. Bratislava 1991, s. 186 a n.

⁷⁰KIRSCHBAUM, M. J.: Doslov. In: SIDOR, K.: Takto... s.176. O tejto inak hodnovernej informácii vyvoláva pochybnosť dátum, pretože V. Tuka mal rozhovor s A. Hitlerom od 17 do 1815 v Berlíne. Porovnaj tiež HRNKO, A.: Politický vývin a protifašistický odboj na Slovensku 1939 – 1941. Bratislava 1988, s. 14; HAGEN, W.: c. d., s. 147 udáva, že ku kontaktom došlo začiatkom februára.

⁷¹HOENSCH, J.: c. d., s. 222.

⁷²ADAP – D – IV, dok. 168, s. 183-185. F. Vnuk preložil príslušné pasáže nasledovne: Ak Slováci vyhlásia svoju samostatnosť v čase tejto krízy, náš postoj bude veľmi jednoduchý. Slovensko nepredstavuje pre Nemecko nijaké nebezpečenstvo. V ničom nám neškodilo a jeho zmiznutie (z mapy Európy) by pre nás neznamenal nijaký zisk. V okamžiku (vyhlásenia slovenskej samostatnosti) budeme garantovať hranice Slovenska.“ SIDOR, K.: Takto vznikol... s. 128 Komentárová vložka. F. Vnuk. Nemecký originál uvádza: Hätten die Slowaken sich damals in der Krise für unabhängig erklärt, so wäre die Lage sehr einfach für uns gewesen. Die Slowakei sei für Deutschland keine Gefahr. Sie habe uns auch kein Leid getan, und wir hätten deshalb kein Interesse an ihrem Verschwinden. So hätten wir damals ihre Grenzen sofort garantiert. ADAP – D – IV, dok. 168, s. 184.

Bolo zrejme, že nejde o momentálnu akciu, ale o perspektívnu politiku v blízkej budúcnosti. Obdobný prístup sa prejavil aj u J. von Ribbentropa v rozhovore s F. Ďurčanským 1. 3. 1939, keď ubezpečoval, že ríšska vláda „by bola ochotná garantovať všetky hranice proti každej agresii zvonka“ v prípade, že Slovensko vyhlási samostatnosť „vo vhodnom čase“.⁷³

Predstavitelia radikálov z radov HSĽS dostali do začiatku marca 1939 ubezpečenia, resp. sľuby o záujme Nemecka na utvorení samostatného štátu a garantovaní jeho existencie a územnej celistvosti. Dali im ich najvyšší predstavitelia ríše, aj keď je úplne iná otázka, akú mali podobnú ubezpečenia A. Hitlera alebo J. von Ribbentropa skutočnú hodnotu a závažnosť. Bolo však zrejme, že nacistické Nemecko nielen podporuje, ale si priam želá utvorenie samostatného štátu. Pritom o osude ďalších častí republiky neexistovali presné informácie.

V kontexte prieniku informácií o nacistických zámeroch, či už cieľavedome voleným politikom alebo sa šírili spontánne prostredníctvom rôznych agentov, je zaujímavé a typické, že nacisti oslovili kompetentné a najvplyvnejšie osobnosti slovenskej politickej scény K. Sidora a J. Tisu so značným oneskorením. Tým, prirodzene, nechceme povedať, že informácie o plánoch nacistov neprenikli aj k uvedeným politikom, pretože napríklad o obsahu rozhovoru V. Tuku s A. Hitlerom vedel J. Tiso od F. Ďurčanského a rovnako sa im dostali správy o činnosti rôznych emisárov a agentov.⁷⁴

Nacisti ak chceli perspektívne vytvoriť samostatný slovenský štát, museli hľadať osobnosť, ktorá by bola ochotná, kompetentná a schopná uvedený plán realizovať. Podľa všetkých náznakov uprednostňovali z troch politických činiteľov V. Tuku, J. Tisu a K. Sidora posledne menovaného, aj keď najrozsiahlejšie informácie poskytovali V. Tukovi, čo okrem iného svedčilo aj o dôvere, ktorú voči nemu prejavovali. V. Tuka však nemal dostatočne silné zázemie v slovenskej politike, nedostatkom J. Tisu z pohľadu nacistov bolo, že bol katolícky duchovný, a tak sa veľká pozornosť venovala K. Sidorovi, čo naznačovalo okrem iného aj forsírovanie jeho osobnosti v slovenskom vysielaní viedenského rozhlasu. Túto skutočnosť naznačuje, resp. potvrdzuje aj spôsob a čas keď a ako informovali veliteľ HG a ministerského predsedu autonómnej vlády. Na druhej strane nacisti neboli vôbec škrupulózní a snažili sa v „hre“ držať všetky tromfy.

Aktivitu voči umiernenej časti HSĽS vyvíjali, udržovali a organizovali predovšetkým „viedenský páni“. S K. Sidorom a J. Tisom, prvé kontakty, ktoré vychádzali aspoň z trocha kompetentných miest ríše a mali konkrétne smerovať k realizácii zámerov spojených so vznikom slovenského štátu nadviazal, resp. sa pokúšal nadviazať A. Seyss-Inquart. Pozvanie a účasť K. Sidora na plese viedenských Slovákov 19. 2. 1939 organizovaného Kultúrnym a sociálnym spolkom A. Hlinku mala byť príležitosťou nielen na stretnutie s A. Seyss-Inquartom, ale hlavne na poskytnutie informácií. Hoci miestodržiteľ Rakúska musel neočakávane odísť a z toho dôvodu sa stretnutie neuskutočnilo, jeho tajomník F. J. Hammerschmidt informoval K. Sidora, že „Slováci sa musia pripraviť na svoju štátnu nezávislosť, lebo Česko-Slovensko nemôže ostať naďalej v tej forme, v akej zostalo po Mníchove“.⁷⁵ V rovnakom čase novinár a agent SD L. Carbus rozvíjal pred P. Čarnogurským myšlienky o úlohe K. Sidora v procese utvárania samostatného štátu a zdôrazňoval, že zvyšok Česko-Slovenska zmizne z mapy a Slovensko ak chce prežiť, musí vyhlásiť samostatnosť.⁷⁶ A. Hitler, J. von Ribbentrop ale aj rôzni agenti dávali pri rozhovoroch alebo kontaktoch s umiernenými i radikálmi z HSĽS najavo, že v krátkom čase dôjde k zmenám v strednej Európe,⁷⁷ ale konkrétne nespomínali, čo

⁷³ĎURČANSKÝ, F.: Mit Tiso bei Hitler. In: Politische Studien 1956, 7, Heft 8., s. 5.

⁷⁴SIDOR, K., c. d., s. 62;

⁷⁵ČARNOGURSKÝ, P. c. d., s. 156.

⁷⁶Tamže.

⁷⁷Tvrdenie F. Ďurčanského, že rozliční nemeckí činitelia už vo februári 1939 udávali 15. marec ako dátum zlikvidovania Česko-Slovenska, treba brať s veľkou rezervou. ĎURČANSKÝ, F.: Biela kniha. Buenos Aires 1953, s. 53. Dátum operácie určil A. Hitler, podľa dostupných prameňov, až začiatkom marca. F. Ďurčanský aj v štúdií Mit Tiso bei Hitler píše o všetkom, len nie o predmete rokovaní. Podstatné veci z nočných rozhovorov 13. 3. 1939 zamlčal.

sa stane, aké bude postavenie českých krajín, resp. Podkarpatskej Rusi.⁷⁸ Systém podávania selektívnych informácií sa uplatňoval v celom procese rozkladu ČSR. Nie sú konkrétne dôkazy, že by nacisti informovali svojich partnerov z HSLŠ priamo o okupácii českých krajín ako rozhodujúcom cielei svojej politiky a naznačovali úlohu vyhlásenia samostatnosti v tomto procese. Chceli a dokázali utajiť svoje plány a konečný cieľ aj pred potenciálnymi spojencami, čo na druhej strane nevylučuje, že už len logickou úvahou sa dalo dospieť k odhaleniu zámerov Berlína. Bola to však vždy len úvaha bez konkrétneho dôkazu. Uvedený postup dokumentovala aj návšteva A. Seyss-Inquarta v Bratislave 7. 3. 1939.

V nacistickej argumentácii, vrátane postoja A. Hitlera v rozhovore s V. Tukom, ale aj J. von Ribbentropom pri stretnutí s F. Ďurčanským 1. 3. 1939 prevládala požiadavka vyhlásiť v budúcnosti samostatnosť, pričom minister zahraničných vecí dokonca jednoznačne požadoval, aby sa tak stalo „vo vhodnom čase“.⁷⁹ V marci (7. 3. 1939) A. Seyss-Inquart v Bratislave na stretnutí s J. Tisom a K. Sidorom odmietol myšlienku „pokojného pochodovania k cieľu“ a tvrdil: „Treba skočiť lebo len tak dosiahnete cieľ.“⁸⁰ Začiatkom marca dochádzalo takto ku kvalitatívnej zmene postoja nacistického Nemecka od všeobecného deklarovania pomoci a podpory pri vzniku a garantovaní samostatnosti k požiadavke vyhlásiť štát v bezprostrednej budúcnosti. Výsledok bol však prekvapujúci. Z kompetentných politických osobností, s ktorými nacisti počítali, nebol nik ochotný vyhlásiť samostatnosť podľa želaní Berlína.

Po zohľadnení všetkých okolností možno charakterizovať organizačné prípravy a aktivity „viedenských pánov“ nielen ako nedostatočné, politicky naivné, ale navyšuje kontraproduktívne. Pri určítom zjednodušení možno povedať, že vychádzali z presvedčenia, že oznámia do Bratislavy čas, kedy je nevyhnutné vyhlásiť samostatnosť a celý proces sa okamžite automaticky spustí, vrátane pozvania o pomoc atď. Niet žiadnych dôkazov, ktoré by naznačovali záujem nacistov o spôsob vyhlásenia štátu, úvahy alebo podnety, že by takýto závažný akt urobil Snem Slovenskej krajiny, resp. vláda a pod. Neargumentovali samourčovacím právom, ideologicky podfarbenými dôvodmi, ale zdôrazňovali naliehavosť vyhlásenia samostatnosti ako spôsob záchrany, východiska z krízy, z hroziaceho nebezpečenstva. V kritických marcových dňoch prichádzali za K. Sidorom dokonca nekompetentní novinári (L. Carbus), resp. s odkazmi od F. Ďurčanského napr. J. M. Kirschbaum a ďalší, aby okamžite vyhlásil štát.⁸¹ Prakticky bez akýchkoľvek záruk, zabezpečení, na podnet nekompetentných a politicky nevýznamných osobností sa mala vyhlásiť samostatnosť. Do príchodu štátneho tajomníka W. Kepplera do Bratislavy 12. 3. 1939, ak ho vôbec možno považovať za kompetentnú osobnosť, nedostalo sa J. Tisovi a v marcových dňoch rozhodujúcemu politikovi K. Sidorovi okrem všeobecných vyhlásení a nabádania vyhlásiť samostatnosť od A. Seyss-Inquarta, ktorý pravdepodobne postupoval samostatne bez koordinácie s najvyššími predstaviteľmi ríše, žiadnych záruk týkajúcich sa budúcnosti Slovenska. Obaja rozhodujúci politici na Slovensku mali informácie z prvej ruky o priebehu návštevy hospodárskej delegácie v Berlíne koncom januára a začiatkom februára, keď H. Göring podmieňoval ekonomickú pomoc Slovensku jeho osamostatnením

⁷⁸Napríklad podľa spomienok K. Sidora Seyss-Inquart sa 7. 3. 1939 vyjadril: „A.Hitler je pripravený prísne zakročiť proti celej ČSR. Je v záujme Slovákov, aby sa nestali obeťou spolu s Čechmi...“ SIDOR, K.: Ako došlo k vyhláseniu Slovenskej republiky. In: Slovenská republika 1939 – 1949. Scranton Pa 1949, s. 46.

⁷⁹ĎURČANSKÝ, F.: Mit Tiso... s. 5.

⁸⁰SIDOR, K.: Ako došlo... s. 46; SIDOR, K.: Takto..., s. 64. A. Seyss-Inquart naznačoval, že otázka vyhlásenia samostatného štátu môže byť len otázkou dní, ba aj hodín. ŠOBA, Bratislava, LS Bratislava 1948/5 III-IV, kart. 4. Vyjadrenie obžalovaného (K. Murgaš) k Poznámkam.

⁸¹SNA. F. Tn'ud, kart. 47, s. 400. K. Murgaš Poznámky... s. 17; SIDOR, K.: Takto... s. 110 a n. Napr. 11. 3. 1939 o 19. h L. Carbus a „jeden zástupca Deutsche Partei“ navštívili K. Sidora spolu s J. M. Kirschbaumom: „Ministromi Sidorovi bolo vysvetlené, že nadišla chvíľa na vyhlásenie slobodného Slovenska a bol žiadaný, aby toto vyhlásenie urobil rozhlasom. Okrem toho mu bolo znova potvrdené, že v chvíli, keď samostatnosť Slovenska bude vyhlásená, môže rátať na pomoc nemeckej ríše a jej armády. Ďalej mu oznámil, že Nemecká ríša dáva k dispozícii dve divízie.“ SIDOR, K. Takto... s. 110; KIRSCHBAUM, M. J.: Štyri historické dni, ktoré položili Slovensko na mapu. In: Zahraniční Slováci a ich činnosť za slovenskú štátnosť. III. Bratislava 1999, s. 127.

a J. von Ribbentrop žiadal perspektívne vyhlásiť samostatnosť⁸², ale aké bude postavenie Slovenska v ďalšom vývoji, aké budú záruky jeho bezpečnosti sa neriešilo, zostávalo otvorené. Celkový postoj nacistického Nemecka, a osobitne „vienských pánov“ smeroval ku konfrontačnému „revolučnému“ vyhláseniu štátu, ktoré by vyvolalo konflikty, napätie, a tým podmienky pre zásah tretej ríše, resp. poskytnutie ochrany novému štátnemu útvaru vstupom vojsk na jeho územie. Nacistickí emisári prezentovali účelový, cynický prístup, čím naznačovali, že im je osud Slovenska ľahostajný, jeho budúcnosť ich veľmi nezaujímala a cieľom ich úsilia bolo len splniť úlohy, ktorými ich poverili. Celkový postup rôznych zástupcov ríše, ako aj koncepcia, ktorú presadzovali, bola v protiklade s predstavou evolučného, a tým aj legálneho postupu pri vyhlásení štátu, čo vyvolávalo konflikty medzi nacistickými predstavami a úvahami umierneného krídla HSLS.

V Žiline 6. 10. 1938 zvíťazila a presadila sa myšlienka budovania slovenskej štátnosti v rámci ČSR vyjadrená aj podpísanou dohodou, podľa ktorej schválením zákona o autonómii Slovenskej krajiny bude postavenie Slovenska „definitívne vyriešené“.⁸³ Umiernené krídlo HSLS rešpektovalo túto zásadu ani nie päť mesiacov. Programové vyhlásenie predsedu autonómnej vlády J. Tisu 21. 2. 1939: „Tu na pôde svojho snemu budujeme svoj štát, svoj nový štát, svoj slovenský štát“ bolo kontroverzné tým, že nespomínalo Česko-Slovensku republiku a kontroverzne sa interpretovalo aj interpretuje.⁸⁴ V princípe však vyjadrovalo tendenciu budovania slovenskej štátnosti v línii Žilinskej dohody. V dôsledku prudkého vývoja zahraničnopolitického tlaku, narastania vnútropolitického napätia, politických alebo národných ambícií a celého radu subjektívnych a objektívnych príčin sa jednotlivci, ale aj veľká časť rozhodujúcich činiteľov HSLS začala prikláňať na prelome februára a marca k novej koncepcii. Na zasadnutí Predsedníctva HSLS, snemu a vlády 6. 3. 1939 po dlhej diskusii navrhol J. Tiso rezolúciu, ktorá bola jednohlasne prijatá: „Trvať na budovaní slovenského štátu evolučnou cestou a nevyhlásiť jeho ustanovenie hneď teraz.“ Podľa neskoršej interpretácie K. Sidora vychádzalo sa z názoru, že „situácia v Prahe je taká, že počítat' na nové zmierenie a dohodovanie s Čechmi už nemožno“, a preto snem vyhlási samostatnosť „kedy to uznajú za dobré slovenskí poslanci“.⁸⁵ Bez ohľadu na motiváciu tohto rozhodnutia išlo o jednoznačné porušenie princípov obsiahnutých v Žilinskej dohode, zákone o autonómii Slovenska z 22. 11. 1938 a ďalších vyhlásení, ale aj o stanovenie koncepcie ďalšieho postupu bez bližšieho definovania konkrétnych krokov.

Hitler pri plánovaní akcie proti Česko-Slovensku na porade s príslušníkmi tajných služieb kom januára 1939 vydal príkaz, aby sa vyhlásenie samostatného slovenského štátu pripravovalo v polovici marca⁸⁶ bez určenia presného dátumu. Celý plán, ale najmä okupácia českých krajín sa upresnili v prvej dekáde marca⁸⁷ a konečné rozhodnutie padlo 10. 3. 1939. Zásah ústrednej

⁸²ĐURČANSKÝ, F.: Mit Tiso... s. 5; SIDOR, K.: Takto... s. 82.

⁸³Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. II. Bratislava 1998, s. 181.

⁸⁴J. M. Kirschbaum sa domnieva, že z reči J. Tisu sa dalo uzatvárať, „že myslí skôr na federatívnu jednotku slovenskú“. KIRSCHBAUM, J. M.: Náš boj o samostatnosť Slovenska. Cleveland 1958, s. 60; F. Lukeš: „celý zmysel prehlásenia a štylizácia ďalších viet však aj napriek slovnej ekvilibristike a štylizácii dýchali separatizmom“. LUKÉŠ, F. c. d., s. 256; „Strana, vláda a snem... celý ľudácky režim pristúpil... k budovaniu vlastného (ľudáckeho) štátu“. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: Slovensko v druhej republike. In: RATAJ, J. – KLIMEK, A. – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: Z druhej republiky II. Praha 1993, s. 308; MURÍN, K.: Spomienky a svedectvo. Trenčín 1991, s. 91.

⁸⁵SIDOR, K.: Takto... s. 66.

⁸⁶HAGEN, W. c. d., s. 174.

⁸⁷Zo sovietskych materiálov, aj keď nie presne identifikovateľných, vyplýva, že rozhodnutie padlo 6. 3. 1939. SSSR v borbe nakanune vtoroj mirovoj vojny. Moskva 1971, dok. 149, s. 233; Francúzsky veľvyslanec v Berlíne naznačuje 9. 3. 1939. DDF-2-XV. Dok. 54, s. 70 – 74; KÁRNÝ, M.: c. d., s. 377: Na porade 8. 3. 1939 povedal A. Hitler, že boli vydané rozkazy „nie neskoršie ako 15. 3. 1939 vojensky obsadiť Česko-Slovensko“. Anatomie des Kriegeres. Berlín 1969, s. 204 – 205; J. Hoensch vyslovuje názor, či sa Hitler už pred 10 alebo 11 marcom rozhodol pre tento dátum HOESCH, J.: c. d., s. 310; P. Smidt napísal, že sa niekoľko dní pred 13. marcom dozvedel, že vpád na české územie určili na skoré ranné hodiny 15. marca. SMIDT, P.: Štatista na diplomatickej scéne. Bratislava 1969, s. 352.

vlády na Slovensku utvoril priamo ideálne podmienky na „revolučné“ riešenie situácie. Na porade u A. Hitlera 10. 3. 1939 sa prijalo definitívne rozhodnutie „vpadnúť“ pätnásteho do Prahy“, prakticky zopakovať scenár z československej krízy v roku 1938, ale naďalej utajovať celú akciu s tým, že tlač až do 15. 3. 1939 mala zachovať zdržanlivý tón.⁸⁸ Na rozdiel od „prvej českej krízy“, ktorú sprevádzal veľký šum a propagandistické akcie, uskutočňovala sa druhá ticho „do istej miery ako rozkladný proces vo vnútri Česko-Slovenska“.⁸⁹ V danej situácii sa takto podmienky na realizáciu „finále“ mali uskutočniť predovšetkým na Slovensku.

Začiatkom marca začali prichádzať do Bratislavy aktéri, ktorí mali pripravovať „revolúciu“. Postupne sa objavil E. Veessenmayer, do Petržalky dopravil výbušniny A. H. Naujock, aktivizovala sa vojenská organizácia Deutsche Partei Freiwillige Stuzstaffel, ale aj jednotliví agenti. Neočakávaný vojenský zásah ústrednej vlády a odpor, ktorý vyvolal na Slovensku, hlavne v radoch HG, utváral možnosti na realizáciu nacistických plánov. V Bratislave, ale aj na vidieku vznikla konfrontačná situácia, stupňovaná najmä uväznením radikálov A. Macha, V. Tuku, M. Černáka a ďalších asi 250 prominentov z HG a HSLŠ na Morave. Vo Viedni sa mimoriadne začal aktivizovať F. Ďurčanský, ktorý emigroval a do značnej miery si osvojil a pokúšal sa realizovať nacistický prístup k vyhláseniu samostatnosti. Spolu so svojimi prívržencami v plnom rozsahu podporoval a aj presadzoval nacistický postup, chcel vyhlásiť slovenský štát takým spôsobom, ako si to želali nacisti s výnimkou, že odmietal pozvať nemeckú armádu na pomoc. Pritom pri zdôvodnení prečo má vzniknúť slovenský štát používal výlučne argumenty o záchrane Slovenska pred rozdelením a pod. F. Ďurčanský bol v danom období najväčším aktívnym exponentom nacistickej politiky na Slovensku a v Bratislave s ním spolupracovali, jeho bývalý tajomník z ministerstva J. M. Kirschbaum, K. Murgaš, V. Kovar a „akademici“, t. j. vysokoškolskí študenti. F. Ďurčanský a na neho napojená skupina videla východisko z krízy a spôsob záchrany Slovenska pred rozdelením v akceptovaní nemeckých návrhov, postupov, t. j. v okamžitom vyhlásení samostatnosti. V tomto období sa do pozornosti verejnosti dostávalo heslo utvorenia slovenského štátu nielen ako reakcia na vojenský zásah ústrednej vlády, ale ako záchrana Slovenska. Celý vývoj naznačoval, že nastali optimálne podmienky na uskutočnenie nacistického postupu.

V Bratislave v kritických dňoch 10 – 14. 3. 1939 nebolo však zodpovedného politika, ktorý by bol ochotný vyhlásiť samostatný štát, požiadať o pomoc a už vôbec nie o vstup nemeckých vojsk. E. Veessenmayer, najaktívnejší z nacistických agentov pôsobiacich na Slovensku, ponúkol J. Tisovi (10. 3. 1939) nemecké divízie proti českému postupu, ale odvolaný premiér autonómnej vlády s takýmto postupom nesúhlasil.⁹⁰ J. Tiso v tomto období podporoval evolučné budovanie samostatného štátu v budúcnosti, ale ako duchovný sa nemohol aktívne zúčastniť „na revolúcii“.⁹¹ Aj F. Ďurčanský vo Viedni odmietol dať súhlas na „vojenské obsadenie Slovenska“,⁹² hoci 11. 3. 1939 skoncipoval a podpísal spolu s J. M. Kirschbaumom proklamáciu slovenskej samostatnosti a zaslal o deň neskôr telegram A. Hitlerovi, aby uznal a garantoval slovenský štát.⁹³ Ko-

⁸⁸IRVING, D.: c. d., s. 402 – 403.

⁸⁹WEIZSÄCKER von E.: Erinnerungen... s. 216.

⁹⁰SÚA, AA, č. 76372, 213510. Bratislava 10. 3. 1939; Tiež L. Carbus ponúkal K. Sidorovi „dve divízie“. SIDOR, K.: Takto... s. 110.

⁹¹ĎURČANSKÝ, F.: Mit Tiso... s. 5.

⁹²KOVAR, V.: Poznámky z marcových dní. „Keď sa sloboda rodila“, s. 15. V pripomienkach pri vyšetrovaní V. Kovar niektoré skutočnosti obsiahnuté v uvedenom spise spochybnil. SNA, Tnl'ud, kart. 41, 71, s. 312 – 370.; K činnosti F. Ďurčanského porovnaj: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, L. c. d., s. 319 – 321.

⁹³SIDOR, K.: Takto... s. 125. Poznámky F. Vnúka; KIRSCHBAUM, J. M.: Štyri dni... s. 123 a n.; HOENSCH, J.: c. d., s. 270-272. F. Ďurčanský 11. 3. 1939 tvrdil: „Vyhlásením samostatnosti môžeme zachrániť a vyhrať všetko. Ak historickú príležitosť prepasujeme, budú nás budúce generácie preklínať“. Ďurčanský „videl situáciu z Viedne“, a preto „chcel osobne presvedčiť Sidora o nebezpečenstve, ktoré Slovensku hrozilo, aj o potrebe vyhlásenia samostatnosti ako jedinej cesty na zachránenie Slovenska pred rozdelením alebo okupáciou“. KIRSCHBAUM, J. M.: Štyri... s. 125, 132 – 133.

nal však len z vlastnej iniciatívy bez poverenia kompetentných činiteľov HSLŠ alebo v mene už odvolaných členov autonómnej vlády, čím politický efekt jeho krokov nemohol mať, a ani nemal patričnú rezonanciu. Navyše J. M. Kirschbaum nemal žiadnu kompetenciu robiť podobné „revolučné“ kroky a postupoval len pod vplyvom F. Ďurčanského a z vlastnej iniciatívy.⁹⁴ Za K. Šidorom chodili nielen akademici, ale aj rôzni ďalší emisári a sprostredkovali mu odkazy od F. Ďurčanského, aby vyhlásil samostatnosť, resp. o takýto postup ho žiadali nemeckí agenti⁹⁵, no bez akéhokoľvek ohlasu. „Viedenský páni“ v čase, keď A. Hitler chcel spustiť celú mašinériu a „revolučným“ spôsobom riešiť postavenie Slovenska v republike, neboli vstave dať celý stroj do pohybu, často postupovali svojvoľne a bez súhlasu A. Hitlera.⁹⁶ V Bratislave akademická garda pochodovala, demonštrovala a spievala, dochádzalo k pouličným stretnutiam HG a českých žandárov, ale tieto incidenty v žiadnom prípade neprerástli do revolučnej situácie“. Naopak, pod vplyvom v tom čase rozhodujúcej osobnosti K. Šidora sa situácia upokojovala a postupne stabilizovala. K. Šidor na rozdiel od radikálov sa postavil proti nacistickému postupu a najmä spôsobu, akým chceli vyhlásiť samostatnosť, „kým som nevedel z úst smerodajných Nemcov či si utvorenie samostatného štátu aj oni želajú“.⁹⁷

Za týchto podmienok sa rozhodol celý vývoj ovplyvniť A. Hitler a 11. 3. 1939 večer poslal do bývalého hlavného mesta samostatného Rakúska W. Kepplera, aby spolu s „viedenskými páni“ a patričným sprievodom navštívili K. Šidora. Len pred niekoľkými hodinami novovymenovaný predseda autonómnej vlády v ranných hodinách 12. 3. 1939 – hoci podľa vlastných slov mal samostatné Slovensko v programe – odmietol za danej situácie a podmienok vyhlásiť samostatnosť na nátlak nacistov.⁹⁸ K. Šidor nebol ochotný požiadať o pomoc a podporu a jeho postup smeroval nie k podnecovaniu, ale naopak, likvidovaniu nepokojov.⁹⁹ Konceptia Berlína sa tým prakticky zrútila. Veľmi výstižne charakterizuje situáciu konštatovanie Josepha Goebbelsa v nepublikovanom denníku z 12. 3. 1939: „Len keby sme mali povolenie, t. j. žiadosť o pomoc alebo vojenskú intervenciu. Všetko by sa nesmierne zjednodušilo.“¹⁰⁰ V týchto dňoch sa nepodarilo zo Slovenska vyprovokovať žiadosť o pomoc alebo ochranu nacistického Nemecka, hoci aj v tlači sa objavovali správy, že z Bratislavy takáto požiadavka vyšla.¹⁰¹ Aj alternatíva využitia pozvania vodcu „utláčanej“ nemeckej menšiny na Slovensku F. Karmasina o pomoc neprichádzala do úvahy, hoci podľa všetkého sa s ňou ako s krajnou možnosťou rátalo.¹⁰² Celá konceptia predostrieť svetovej verejnosti, že sa Česko-Slovensko vnútorne rozpadlo vyhlásením samostatnosti Slovenska a zásah Nemecka do priebehu krízy je len pacifikačnou akciou, sa zdal ohrozeným. Nedarilo sa utvárať ilúziu, že nacistická intervencia bola vyžiadaná „slovenským národom“, čím sa mali spochybníť aj garancie sľúbené na mníchovskej konferencii. V Berlíne museli improvizovať.

Vývoj na Slovensku po 12. 3. 1939 neposkytoval mnoho možností. Radikáli z HSLŠ, ktorí boli ochotní akceptovať nacistické predstavy a zasadiť sa za ich realizáciu, sedeli vo väzení na Morave a boli nepoužiteľní. F. Ďurčanský ani za pomoci svojich prívržencov na Slovensku nedokázal presadiť svoje predstavy. Situácia v Bratislave sa stabilizovala a v hlavnom

⁹⁴K. Šidor k aktivitám J. Kirschbauma a ďalších: „Položartovne, polovážne mi hovoril, že je čas (12. 3. 1939 – V. B.), aby sme sa prestali do vecí miešať, že Slovensko má svoju legálnu vládu, že nás nikto nevolil ani nepoveril a preto by bol vraj čas, aby sme revolúciu pokladali za skončenú.“ KIRSCHBAUM, J. M.: Štyri... s. 133.

⁹⁵KOVAR, V.: c. d., s. 14;

⁹⁶SÚA – Úrad československého delegáta v komisi SN pro válečné zločiny. Kart. 83, č. j. 129929. Správa dr. Ečera o výsluchu W. Kepplera 20. 7. 1948; VNÚK, F.: Slovakias Six Evenful Months (October 1938 – March 1939). In: Slovak Studies (Historica 2) Cleveland – Rome 1964, s. 110.

⁹⁷SIDOR, K.: Takto... s. 144.

⁹⁸Národohospodár Peter Zaťko spomína. Liptovský Mikuláš 1994, s. 67 a n.

⁹⁹KEISER, J.: c. d., s. 51.

¹⁰⁰IRVING, D.: c. d., s. 403.

¹⁰¹SÚA Úrad čl. Delegáta..., kart 83, č. j. 129929. Správa dr. Ečera o výsluchu E. von Weizsäckera.

¹⁰²SNA, Tn'ud, kart. 120, s. 612. Koncept listu F. Karmasina z 10. 3. 1939.

meste panoval 12. 3. 1939 pokoj. Tento stav sa pokúšal zmeniť gauleiter J. Bürckel, ktorý zmobilizoval jednu štandartu SA vo Viedni a mal v úmysle sa násilne zmocniť Bratislavy. A. Hitler po upozornení od W. Kepplera dal príkaz celú akciu pripravovanú v Petržalke zastaviť.¹⁰³ V nových podmienkach sa začalo hľadať východisko v pozvaní J. Tisu na návštevu Berlína.

Nacistom sa dva dni pred plánovanou okupáciou českých krajín nepodarilo na Slovensku vyvolať „revolučnú situáciu“. Nemali zabezpečený základný predpoklad pre ich zdôvodnenie a interpretáciu „vnútorného rozkladu“, vznik samostatného slovenského štátu. V podmienkach, keď improvizovali, a najmä „viedenský páni“ uvažovali, resp. sa snažili voliť radikálne postupy, sa začala postupne meniť predstava o „revolučnom“ prístupe. Realizácia myšlienky zabezpečiť návštevu J. Tisu v Berlíne znamenala v praxi postupný a viacej spontánny ako cieľavedomý prechod od konfrontačného spôsobu vyhlásenia štátu k jeho legálnej forme. V kritických marcových dňoch 10. až 13. 3. 1939 sice prichádzali cez Petržalku do Bratislavy zásielky zbraní,¹⁰⁴ ale nejaké ozbrojené stretnutia sa nepodarilo vyprovokovať. V čase bezprostredne predchádzajúcej okupácii českých krajín bolo nevyhnutné, aby došlo k vyhláseniu samostatného štátu a pre túto úlohu sa v Berlíne rozhodli získať J. Tisu. Po komplikovaných prípravách¹⁰⁵ odletel Tiso 13. 3. 1939 popoludní do hlavného mesta ríše. Vo večernom rozhovore, tradičnom monológu mu A. Hitler jednoznačne naznačil dve alternatívy: samostatný štát alebo rozdelenie krajiny, a najmä možnosť okupácie zo strany Maďarska.¹⁰⁶ Pritom ani v tomto období nezáležalo nacistom na forme vyhlásenia štátu, pretože J. von Ribbentrop navrhoval, resp. nútil J. Tisa aby štát vyhlásil rozhlasom z Berlína.¹⁰⁷ Výsledkom rozhovorov s J. von Ribbentropom a neskôr A. Hitlerom bolo však rozhodnutie J. Tisa – vraj na návrh F. Ďurčanského – požiadať alebo získať súhlas od prezidenta E. Háchu zvolať zasadnutie Snemu Slovenskej krajiny na 14. 3. 1939 dopoludnia. Stalo sa tak pätnásť minút po skončení rozhovoru s nacistickým führerom. V Berlíne sa rozhodlo alebo dohodlo, nielen kedy sa celá záležitosť uzavrie, ale aj spôsob akým sa bude samostatnosť riešiť. Akceptovala sa aj požiadavka ochrannej zmluvy, o čom sa však na neskoršom zasadnutí snemu nehovorilo. Nacistické Nemecko dokázalo presadiť svoje požiadavky, aj keď forma ich realizácie sa zmenila. Vedúce politické kruhy na Slovensku neplánovali v uvedenom čase vyhlásiť samostatnosť a že sa tak stane 14. 3. 1939, sa rozhodlo v Berlíne na nátlak nacistov.¹⁰⁸ J. Tiso nešiel do Berlína žiadať o pomoc alebo podporu pri vyhlásení štátu, získať záruky jeho bezpečnosti, ale sa informovať o úmysloch A. Hitlera. Pod tlakom a v dôsledku rozhodnutia führera musel postupovať podľa nacistického scenára, vzdať sa uznesenia

¹⁰³SÚA-Úřad čsl. Delegáta... Výpoveď W. Kepplera z 20. 7. 1947; SOKOL, M.: c. d., s. 327.

¹⁰⁴Vojenský historický archív Praha, MNO – HŠ, 2. Oddelenie, č.j. 6635, kart. 140:8/2. Bratislava 11. 3. 1939.

¹⁰⁵KIRSCHBAUM, J. M.: Jozef Tiso a vznik slovenského štátu. BYSTRICKÝ, V.: J. Tiso a 14. marec 1939. In: Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisa. Bratislava 1992, s. 113 – 123, 131.

¹⁰⁶ADAP – D – IV. dok. 202, s. 212-214; IRVING, D.: c. d., s. 404.

¹⁰⁷Na porade členov vlády a predsedníctva HSLS pred zasadnutím snemu sa nenašiel nik „kto by sa bol odvážil podať snemu formálny návrh na vyhlásenie Slovenského štátu. Dr. J. Tiso žiadal, aby návrh podala vláda, ja som zastával názor, aby návrh podal ten, kto s Hitlerom vyjednával, ale Tiso to rozhodne odoprel.“ SOKOL, M. c. d., s. 328; O spomínanej udalosti napísal K. Sidor: „Dr Tiso nepodal nijaký návrh na odtrhnutie sa od Čechov, ale ani na vyhlásenie slovenského štátu.“ SIDOR, K. Ako došlo... s. 57.

¹⁰⁸LIPTÁK, L.: c. d., s. 173; J. Tiso v referáte na zasadnutí Snemu Slovenskej krajiny 14. 3. 1939 o rozhovore s J. von Ribbentropom povedal: „Prehlásil som ďalej čo sa týka nášho spolunaživania s Čechmi... že iniciatívne my nikdy nedáme impulz, aby bola republika likvidovaná, ale jestli budeme vidieť, že beh udalostí sa bude vyvíjať tak, že to bude prospešnejšie, budeme si pokladať za povinnosť voliť vhodnú chvíľu, aby sme sa odtrhli...“ SNA, Tnľud, kat. 40, 74/45-85; Zasadnutie slovenského snemu 14. marca 1939. Historický časopis 47, 1, 1999, s. 110; Pred Národným súdom J. Tiso povedal: „Nebyť tlaku Hitlera, nikdy slovenský snem neodhlasuje slovenskú samostatnosť.“ Zamlčaná pravda o Slovensku II. Dr. Jozef Tiso o sebe. Bratislava 1996, s. 130; F. Ďurčanský tvrdí: „Toto Hitlerovo oznámenie (t. j. rozhovor 13. 3. 1939) sme považovali len za informáciu, teda nie ako nátlak, alebo za nejaké ultimátum“. ĎURČANSKÝ, F.: Mít Tiso..., s. 6.

Predsedníctva HSLS z 6. 3. 1939 a forsirovať požiadavku vyhlásenia štátu v deň a dokonca hodinu, ako to určili v Berlíne a prijať podmienky, ktoré a priori obmedzovali suverenitu budúceho štátu. Pre celú situáciu je však symptomatické, že J. Tiso odmietol podať návrh na vyhlásenie štátu.¹⁰⁹

V kontexte „revolučného“ a legálneho vyhlásenia štátu je zaujímavé, že práve v čase, keď celý večer 13. 3. 1939 rokoval J. Tiso v Berlíne, došlo v Bratislave k najrozsiahlejším teroristickým akciám, dokonca zameraným proti K. Sidorovi a jednoznačne organizovanými ordnami z Deutsche Partei. Všetko nasvedčuje tomu, že zmyslom týchto teroristických akcií bolo umožniť führerovi, aby sa vyhrážal, že nestrpí žiadne nepokoje a vnútornú neistotu.¹¹⁰ Uvedené udalosti tiež naznačujú, že prakticky ešte popoludní 13. 3. 1939 sa počítalo s revolučným riešením celej situácie. Prebiehajúci vývoj svedčil o nekoordinácii celého postupu, rýchlych zmenách, ale aj neschopnosti „viedenských pánov“ zvládnuť situáciu. Neskoršie sťažnosti adresované A. Hitlerovi na hlavných organizátorov nacistickej akcie na Slovensku príslušníkov SS W. Kepplera, ale najmä E. Veesenmayera a J. Götscha svedčili o prítomnosti rozporov, rozdielnych koncepcií a prístupu k uskutočneniu samostatnosti Slovenska.¹¹¹

Pôvodný „revolučný“ prístup A. Hitlera k vyhláseniu slovenského štátu sa zmenil na legálny¹¹² v priebehu 13. 3. 1939, hlavne vo večerných a nočných hodinách. Prvoradou príčinou tohto stavu bolo, že na Slovensku sa nepodarilo vyvolať „revolúciu“, t. j. vyhlásiť samostatný štát, paralelne organizovať teroristické akcie alebo vojenskú konfrontáciu, na základe toho získať žiadosť o ochranu atď. Dôležitou súčasťou tejto zmeny bol aj prístup rozhodujúcich aktérov K. Sidora a J. Tisa k nacistickým požiadavkám. Obaja politici, aj keď z rozdielnych príčin a rôznym spôsobom, trvali na evolučnom a legálnom postupe. Pre nacistov bol evolučný, časovo neohraničený princíp neprijateľný a A. Hitler dal J. Tisovi 13. 3. 1939 jednoznačne najavo, že všetko sa musí uskutočniť „blitzschnell“. Legálny prístup, ak by sa uskutočnil rýchle, sa však v danej situácii javil ako alternatíva, o ktorej nacisti nemohli donedávna ani snívať. Súhrn všetkých týchto faktorov, ako aj „ústretovosť“ nacistov pri rokovaní s J. Tisom legalizovať celý proces, umožňoval zjednodušiť komplikovanú situáciu a najšť priamo ideálne východisko. Mimoriadne presvedčivo potvrdzuje túto skutočnosť aj zápis J. Goebbelsa po rokovaní A. Hitlera s J. Tisom v doteraz nepublikovanom denníku: „Žiadna revolúcia, všetko musí byť ústavné a s odkrytými kartami... Skoro tomu nemôžem ani uveriť, ide to azda až príliš hladko“.¹¹³ K prijatiu uvedeného rozhodnutia prispieval aj vývoj udalostí v českých krajinách, kde sa nedarilo realizovať rozsiahlejšie provokácie, na základe ktorých by sa mohol zdôvodniť vojenský zásah.¹¹⁴

Nacisti, predovšetkým A. Hitler, 13. 3. 1939 akceptovali také postupy, ktoré neplánovali pri „vnútornom rozvrate“ štátu. O vyhlásení samostatnosti v Sneme Slovenskej krajiny sa neuvažovalo, plánovalo sa jednoduché vyhlásenie prostredníctvom rozhlasu, čo prirodzene malo vyvolať prekvapujúci efekt, ale aj konfrontáciu. O nacistických metódach svedčil aj fakt, že pokiaľ dúfali v podporu zo strany K. Sidora, obracali sa na neho a keď W. Keppler neuspel, odmietali uznať zosadenie autonómnej vlády J. Tisu. Vyhlásenie slovenského štá-

¹⁰⁹Podľa K. Čulena mu neskôr J. Tiso povedal, že presviedčal J. von Ribbentropa „vari hodinu, že my veru ešte nie sme pripravení na samostatný štát“. ČULEN, K.: Po Svätoplukovi druhá naša hlava. (Život Dr. Jozefa Tisu). Cleveland – Ohio 1947, s. 234. „Prezident (J. Tiso – V. B.) výslovne povedal Hitlerovi (13. 3. 1939), že by nechcel vyhlásiť Slovenský štát ihneď. Povedal, že potrebuje – aspoň tri-štyri roky na to, aby si mohol utvoriť solídny administratívny aparát na vedenie štátu, lebo za prvej ČSR Česi nedali možnosť Slovákom pracovať na vyššej úrovni štátnej administratívy“; MURÍN, K.: c. d., s. 101.

¹¹⁰ADAP – D – IV. dok. 202, s. 212.

¹¹¹Archív Ústavu T. G. Masaryka, Benešov archív, kart. 266. Opis dok. NG 3056 úradu hlavného žalobcu pre vojnové zločiny.

¹¹²GISEVIUS, H.: B. Adolf Hitler. Bratislava 1991. II. s. 193.

¹¹³IRVING, D.: c. d., s. 404. Záznam je zo 14. 3. 1939.

¹¹⁴AMZV-ČR, Politická sekce II, kart. 463. Přehled incidentů 13. a 14. března 1939.

tu sa uskutočnilo na zasadnutí snemu Slovenskej krajiny, hoci na porade pred týmto aktom sa nenašiel nikto „kto by sa bol odvážil podať snemu formálny návrh na vyhlásenie slovenského štátu“.¹¹⁵

Uplatnenie scenára použitého na Slovensku voči českým krajinám sa prejavilo 14. 3. 1939. Ak dopoludnia toho dňa nemeckí diplomati v Prahe mali byť „nedosiahnuteľní“ a Andor Hencke dostal ešte 13. 3. 1939 pred 21. h. príkaz, aby nenavštívil prezidenta E. Háchu, situácia sa v noci zmenila. V nočných hodinách z 13. na 14. 3. 1939 dostal A. Hencke správu, že „Hitler prejavil v noci želanie vidieť Háchu“. Celá záležitosť s pozvaním prezidenta do Berlína sa uzavrela okolo 13. h nasledujúceho dňa.¹¹⁶ Nacisti sa chystali zopakovať scenár, podľa ktorého úspešne rokovali s J. Tisom. Táto koncepcia, resp. prístup sa objavil v nacistických plánoch až po neúspechu vyvolať v Bratislave „revolúciu“ a po návšteve a rokovaní J. Tisa v Berlíne. „Legálny“ postup nahradil dovtedy predpokladané koncepcie, vrátane doručenia ultimáta a provokácii. Záverečný akt likvidácie Česko-Slovenska od vyhlásenia samostatného slovenského štátu, cez okupáciu českých krajín dostal alebo mal utvárať dojem „legálnosti“, „súhlasu“ vládnucich elít, čo malo dokumentovať vyhlásenie štátu v sneme Slovenskej krajiny a akceptovanie ultimáta zo strany prezidenta E. Háchu. Podpísanie dokumentu, v ktorom kládol „osud českého národa a krajiny s plnou dôverou do rúk vodcu nemeckej ríše“¹¹⁷, malo pred svetovou verejnosťou „legalizovať“, ale aj ospravedlniť a zdôvodniť nacistický postup. To bol súčasne hlavný zmysel, pretože nacisti veľmi pružne a aktuálne využili situáciu. „Legálny“ postup pri likvidácii Česko-Slovenska sa ukázal z hľadiska nacistického Nemecka výhodnejší ako „revolučný“ postup, lebo umožňoval bezproblémové riešenie, utváral podmienky na zastieranie agresívneho činu a jeho ospravedlnenie.

¹¹⁵SOKOL, M.: c. d., s. 328.

¹¹⁶HENCKE, A.: Augenzeuge einer Tragödie. Diplomatejahre in Prag 1936 – 1939. München 1977, s. 287; LUKEŠ, F.: c. d., s. 301; KÁRNY, M.: c. d., s. 391 – 392; AUTGM, BA, kart. 247, č. 695/2. Výsluch A. Henckeho z 17. 10. 1939.

¹¹⁷Mníchov v dokumentech I. Praha 1958, s. 284. A. Hitler bol po stretnutí s E. Háchom „od radosti bez seba“ a vyhlasoval: Deti, toto je najväčší deň môjho života.“ GISEVIUS, H. B.: c. d., s. 195.

V. BYSTRICKÝ: DAS NAZISTISCHE DEUTSCHLAND UND DIE ENTSTEHUNG
DES SLOWAKISCHEN STAATES

Die Slowakei stellte für die nazistische Politik in der Zeit der Konferenz der vier Großmächte in München am 29. September 1938 ein Objekt eines vorteilhaften Geschäftes dar. Sie sollte die „Belohnung“ Ungarns im Falle seiner aktiven Teilnahme an der Aggression gegen Tschechoslowakei sein. Als Budapest sich weigerte, die Vorstellungen des nazistischen Deutschlands zu erfüllen und als A.Hitler nach der Münchner Konferenz den Plan der Zerschlagung von „Resttschechei“ mittels friedlicher Kräfte vorbereitete, änderte sich auch seine Einstellung der Slowakei gegenüber. In Berlin wurde man sich der geopolitischen Bedeutung der Slowakei und der Möglichkeiten der Ausnützung der separatistischen Politik eines Teiles der slowakischen politischen Szene in der geplanten Zerschlagung der ČSR bewusst.

Die Ergebnisse der Münchner Konferenz haben Hitler nicht befriedigt und sein Ziel ist auch weiterhin die totale Zerschlagung der Republik geblieben. Es sollte sich um eine genau geplante, geheime Blitzaggression handeln, die man vor der Öffentlichkeit als Pazifikationsaktion präsentiert werden sollte. Der Besetzung Tschechiens sollte die Ausrufung des slowakischen Staates und das Ersuchen um die Sicherung und den Schutz der Grenzen des neuen Staatsgebildes vorangehen, d.h. der ganze Prozess sollte konfrontativ „revolutionär“ sein.

Die Vertreter des nazistischen Deutschlands begannen im Oktober 1938 intensivere Kontakte mit dem radikalen Flügel der Hlinka Slowakischen Volkspartei anzuknüpfen. Diese Gruppe bestrebte um die Durchsetzung der Konzeption der Gründung des souveränen slowakischen Staates mit Hilfe und Schutz Deutschlands. In Berlin wollte man diese Ambitionen der Radikalen nutzen, im Interesse der Verheimlichung der ganzen Aktion hat man aber bis Ende Januar 1939 ihre Ambitionen nicht unterstützt. Im Februar, aber vor allem Anfang März, begannen verschiedene nazistische Vertreter slowakische Politiker zu drängen, Vorbereitungen zu treffen und direkt den slowakischen Staat auszurufen. Die führenden Politiker in der Slowakei, der Ministerpräsident der Landesregierung J.Tiso, der stellvertretende Ministerpräsident der Zentralregierung K.Sidor, aber auch andere, haben die Idee eines evolutionären und legalen Fortganges bei der Ausrufung des Staates unterstützt und die nazistischen Methoden abgelehnt. Die ganze Angelegenheit hat sich während des Besuches von J.Tiso bei A.Hitler am 13.März 1939 definitiv abgeschlossen, als unter dem Einfluss der Entwicklung der Situation die konfrontative „revolutionäre“ Ausrufung des Staates aufgegeben und der legale Fortgang angenommen wurde. Zur Ausrufung des Staates kam es unter dem Druck Deutschlands am 14.März 1939 in dem slowakischen Landtag und die Besetzung der böhmischen Länder wurde während des Besuches des Staatspräsidenten E.Hácha bei Hitler am 14.-15-März 1939 „legalisiert“. A.Hitler akzeptierte am 13.März 1939 die Konzeption des legalen Fortganges, da in der vorhandenen Situation es nicht gelungen ist, das revolutionäre Verfahren vorzubereiten und vor allem deswegen, weil diese Konzeption in der gegebenen Zeit der Realisierung der Aggressionspolitik Deutschlands völlig entsprach.